

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

Кафедра політичних теорій

Серія: Навчально-методичні посібники

К. М. ВІТМАН
Ю.В. ЗАВГОРОДНЯ

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЕТНОПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ

Навчально-методичний посібник

*Для здобувачів третього (освітньо-наукового)
рівня вищої освіти*

Одеса
Фенікс
2021

Автори:

Вітман К.М. – доктор політичних наук, професор, Директор центру підготовки магістрів публічної служби та професійних суддів Національного університету «Одеська юридична академія».

Завгородня Ю.В. – кандидат політичних наук, доцент кафедри політичних теорій Національного університету «Одеська юридична академія».

**Рекомендовано до друку навчально-методичною радою
Національного університету «Одеська юридична академія»**

Рецензенти:

Іжа М.М. – доктор політичних наук, професор, Заслужений працівник освіти України, Директор Одеського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України;

Коч С.В. – доктор політичних наук, професор кафедри історії та світової політики Інституту соціальних наук Одеського національного університету імені І.І.Мечникова.

Вітман К.М., Завгородня Ю.В.

Сучасні тенденції етнополітичних процесів : навчально-методичний посібник для здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти / К.М. Вітман, Ю.В. Завгородня. – Одеса : Фенікс, 2021. – 61 с. (Сер. «Навчально-методичні посібники»).

Навчально-методичний посібник призначений для надання допомоги здобувачам, які вивчають дисципліну «Сучасні тенденції етнополітичних процесів».

У навчально-методичному посібнику викладено зміст навчальної дисципліни: теми лекцій та практичних занять, практичні завдання з курсу, перелік тем для самостійної роботи, питання для перевірки знань з навчальної дисципліни, перелік тем рефератів та список рекомендованої літератури.

Навчально-методичний посібник підготовлено відповідно до освітньо-професійної програми вищої освіти в галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» (за спеціальністю 052 «Політологія»), а також рекомендовано використовувати у навчальній роботі при підготовці фахівців за третім (освітньо-науковим) рівнем вищої освіти.

© Вітман К.М.,
Завгородня Ю.В., 2021
© Оформлення ПП «Фенікс», 2021

I. ВСТУП

Навчальна дисципліна «Сучасні тенденції етнополітичних процесів» призначена для здобувачів, що навчаються за третім (освітньо-науковим) рівнем освіти.

Курс покликаний ознайомити здобувачів із сучасними аспектами розвитку етнонаціональних процесів в Україні та світі.

Предметом вивчення дисципліни є сучасне усвідомлення теоретико-концептуальних особливостей дослідження етнополітичних процесів.

Сучасні напрямки етнополітичних процесів в Україні та світі пов'язані з врахуванням ціннісних орієнтирів усіх етносів та національних меншин в політиці. Питання врегулювання етнонаціональних відносин посідає важливе місце у структурі внутрішньої державної політики більшості поліетнічних країн світу.

Етнонаціональна політика пострадянських країн відрізняється хаотичністю, непослідовністю, дискримінацією національних меншин. Великого значення набуває питання національної цілісності і єдності України в рамках міжнародної та регіональної етнонаціональної політики.

Метою курсу «Сучасні тенденції етнополітичних процесів» є ознайомлення здобувачів з теоретичними та практичними особливостями етнополітичних процесів в Україні та світі шляхом аналізу внутрішньої та зовнішньої політики щодо національних меншин.

До **завдань** курсу належать: вивчити теоретичні особливості дослідження етнополітичних процесів у різні історичні періоди; ознайомити здобувачів з методологією досліджень етнополітології, як науки та навчальної дисципліни; допомогти здобувачам провести аналіз етнополітичної трансформації сучасного суспільства; визначити основні фактори національного будівництва та етнонаціональної регіоналізації; проаналізувати суспільно-політичні та етнонаціональні процеси в сучасному світі; навчити здобувачів визначати сучасні прояви етнонаціональних конфліктів в Україні та світі; вивчити етнонаціональну політику в сучасній Україні; проаналізувати правові засади державної етнонаціональної політики в Україні.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми здобувачі повинні:

Визначати та аналізувати закономірності та тенденції світового та українського етнополітичного процесу, з етносами; встановлювати взаємозв'язок між елементами етнополітичного процесу та процесами

прийняття етнополітичних рішень; визначати актуальні проблеми у сфері внутрішньої та зовнішньої етнополітики та створювати концептуально-методологічні підходи щодо їх вирішення з досягненням відповідних наукових результатів; організовувати дослідження етнополітичних явищ та процесів; оцінювати отримані результати та аргументовано захищати прийняті рішення; розрізняти та описувати основні та вторинні чинники діяльності політичних інститутів та перебігу етнополітичних процесів в Україні та сучасному світі; обирати інформаційні джерела різних типів щодо етнополітичних явищ та процесів, виділяти та агрегувати інформацію з них; поєднувати теорію і практику, а також приймати рішення та виробляти стратегію діяльності для вирішення етнополітичних конфліктів в Україні; приймати рішення та виробляти стратегію діяльності для вирішення актуальних етнополітичних конфліктів у світі; демонструвати та застосовувати етнополітичні знання, розуміння та творчі здібності щодо формування принципово нових ідей та концепцій у сфері співвідношення прав громадянина, нації та держави; адаптувати зразки прогресивного зарубіжного досвіду етнополітичних трансформацій до вітчизняних реалій; демонструвати здатність адаптуватись до нових ситуацій щодо суспільно-державного управління міжетнічними відносинами та приймати рішення для ефективності етнополітичних процесів.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться:

- 180 годин / 6 кредитів ECTS (денна форма);
- 180 годин / 6 кредитів ECTS (заочна форма).

Підсумковою формою контролю є екзамен.

II. ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИВЧЕННЯ КУРСУ

Навчальна дисципліна «Сучасні тенденції етнополітичних процесів» є однією зі складових програми підготовки здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня у галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки», за спеціальністю 052 «Політологія».

Для сучасної української політичної науки дисципліна «Сучасні тенденції етнополітичних процесів» має не лише теоретичне, а і практичне значення, забезпечуючи нове позиціонування України в глобалізованому Світі.

Успішне вивчення курсу «Сучасні тенденції етнополітичних процесів» передбачає освоєння здобувачами лекційного матеріалу, його закріплення та поглиблення на практичних заняттях, самостійне вивчення нормативної, навчальної та наукової літератури.

Основним видом навчальних занять є лекції, призначені для засвоєння теоретичного матеріалу.

Лекція – це аудиторне заняття з курсом або його частиною (потоксом), що проводять провідні викладачі – лектори (професори та доценти) навчального закладу, а також провідні вчені або спеціалісти, запрошені для читання лекцій, що містять основні положення навчальної або спеціальної дисципліни, їх теоретичні проблеми, в тому числі новітні наукові досягнення. Тематику курсу лекцій наведено у тематичному плані навчальної дисципліни.

Основними завданнями, що визначають напрямок лекційних занять, є: характеристика структури теми; розкриття змісту категоріального апарату теми; висвітлення зв'язку теорії з практикою.

Лекція є теоретичною основою практичних занять, подальшого самостійного вивчення здобувачами курсу.

Самостійну роботу здобувача над лекцією умовно поділяють на три основні етапи:

1) підготовка до лекції, що відбувається заздалегідь і передбачає ознайомлення з рекомендованою навчальною літературою за конкретною темою, що викладатимуть на лекції;

2) сприйняття і конспектування лекції, що полягає в засвоєнні усного матеріалу і його коротких записів (конспектуванні). При конспектуванні необхідно в результаті «переробки» інформації виділити основну думку лектора і стисло її викласти. Лекція не підлягає дослівному запису, за винятком формулювань, визначень, імен, найменувань політико-правових актів та літератури, хронологічних і статистичних даних, підсумкових висновків за темою;

3) подальша робота над лекцією, що передбачає додаткове доопрацювання конспекту на основі самостійного вивчення рекомендованої нормативної, навчальної та наукової літератури.

Практичні заняття, які проводять з академічною групою, є логічним продовженням лекційного курсу. На них поглиблюють, закріплюють та деталізуються знання, отримані під час лекції і в результаті самостійної роботи.

Практичні заняття спрямовані на підвищення теоретичного рівня знань у сфері національної та міжнародної безпеки, більш поглиблене вивчення складних або дискусійних питань відповідної теми, на поточний контроль засвоєння знань, умінь, навичок здобувачів.

Практичному заняттю має передувати підготовка здобувача за завчасно визначеним планом. Для цього необхідно:

- вивчити і доповнити конспект лекції з даної теми;
- вивчити рекомендовані політико-правові акти, навчальну та наукову літературу;
- скласти конспект або тези відповіді за найбільш складними питаннями заняття;
- вміло використовувати вивчений матеріал при відповідях.

Здобувач на практичному занятті має продемонструвати знання теоретичного матеріалу, здатність використовувати його при вирішенні практичних завдань, уміння ясно та аргументовано висловлювати свої думки в усній та письмовій формі, оперуючи термінологією.

Під час проведення практичних занять викладач використовує такі форми: вільне обговорення питань плану заняття в академічній групі; індивідуальна співбесіда з кожним здобувачем; виконання письмових, в тому числі контрольних, робіт; заслуховування доповідей, рефератів з найбільш складних питань і їх подальше колективне обговорення в групі тощо.

Практичні заняття є також одним із видів поточного контролю за успішністю освоєння здобувачами навчального матеріалу. На кожному занятті викладач оцінює ступінь підготовки здобувача з теми. Підсумкові оцінки вносять до журналу обліку успішності.

Метою практичних занять є: навчання застосуванню теоретичних положень у практичній діяльності; вироблення навичок самостійної роботи здобувача; розвиток професійної свідомості та мислення.

Важливими формами навчальних занять є індивідуальні навчальні заняття, консультації.

Індивідуальні навчальні заняття організовують з окремими здобувачами з метою підвищення рівня їх підготовки та розкриття індивідуальних творчих здібностей. До видів індивідуальних завдань з курсу «Сучасні тенденції етнополітичних процесів» належать реферати, доповіді, презентації, тестові завдання, завдання для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти.

Самостійна робота здобувача є однією з основних форм організації навчання, основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у вільний від обов'язкових аудиторних занять час.

Мета самостійної роботи – закріплення, поглиблення й узагальнення знань, здобутих на лекційних та практичних заняттях. У процесі самостійної роботи у здобувачів формуються індивідуальні вміння та навички самостійного засвоєння навчальної та наукової літератури, нормативних джерел, використання сучасних інформаційних засобів і технологій.

Для підвищення ефективності самостійної роботи здобувача доцільно її планування. Планування та організація самостійної роботи мають ґрунтуватися на достовірній інформації згідно з такими позиціями: вид роботи (наприклад, підготовка до лекції, практичних занять); трудомісткість процесу підготовки (з урахуванням індивідуальних здібностей і особистісних якостей здобувача); форми і методи навчально-методичного та матеріально-технічного забезпечення виду самостійної роботи; місце і форма виконання самостійної роботи (наприклад, у бібліотеці, спеціалізованому навчальному кабінеті, комп'ютерному класі, вдома; письмово, усно тощо); форми і способи контролю виконання самостійної роботи здобувача; необхідний і достатній обсяг часу за диференційованими нормативами щодо кожного виду самостійної роботи.

Особливість самостійної роботи полягає в необхідності самостійного, творчого пошуку та аналізу інформації. Це дає змогу розширити обсяг інформації з теми, отримати системне уявлення з конкретного питання.

До видів самостійної роботи віднесені підготовка презентації в рамках теми практичного заняття.

Результати, отримані здобувачами на практичних заняттях, враховують під час проведення підсумкового контролю з навчальної дисципліни. Формою такого контролю з навчальної дисципліни «Сучасні тенденції етнополітичних процесів» є екзамен. Результати екзамену оцінюють за чотирибальною шкалою – «відмінно», «добре», «задовільно» та «незадовільно».

Результати екзамену вносять до екзаменаційної відомості та залікової книжки здобувача.

Здобувача вважають допущеним до екзамену лише за умови виконання всіх видів робіт, передбачених планом навчальної дисципліни.

Екзамен проводять за білетами, які затверджує кафедра. Кожен екзаменаційний білет з навчальної дисципліни містить, як правило, три питання (або завдання) з різних тем навчальної програми.

Критерії оцінювання знань здобувачів:

Оцінка виставляється за національною чотирибальною шкалою: «відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно». При оцінці за основу слід брати повноту і правильність виконання завдань.

1. Оцінка «5» (відмінно) ставиться в тому разі, коли відповідь здобувача правильна, повна, послідовна, логічна; здобувач впевнено володіє фактичним матеріалом з усього курсу, вміє застосовувати його щодо конкретно поставлених завдань.

2. Оцінка «4» (добре) ставиться в тому разі, коли відповідь правильна, послідовна, логічна, але здобувач допускає у викладі окремі незначні пропуски фактичного матеріалу вміє застосувати його щодо конкретно поставлених завдань.

3. Оцінка «3» (задовільно) ставиться у тому разі, коли здобувач володіє більшою частиною фактичного матеріалу, але викладає його не досить послідовно і логічно, допускає істотні пропуски у відповіді, невірно формулює основні теоретичні положення та причинно-наслідкові зв'язки.

4. Оцінка «2» (незадовільно) ставиться в тому разі, коли здобувач виявляє незнання більшої частини фактичного матеріалу або здобувач відмовляється відповідати на поставлені питання.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

100-бальною шкалою	Шкала за ECTS	За національною шкалою	
		Екзамен	залік
90-100	A	Відмінно	зараховано
82-89	B	Добре	
74-81	C		
64-73	D	Задовільно	
60-63	E		
1-59	Fx	Незадовільно	не зараховано
1-34	F		

ІІІ. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Денна форма

№ теми	НАЗВА ТЕМИ	Всього годин	Аудиторні заняття (в год.)		Самостійна робота (в год.)
			Лекції	Практ.	
1.	Сучасне усвідомлення теоретико-концептуальних особливостей дослідження етнополітичних процесів у різні історичні періоди	18	4	2	12
2.	Методологічні засади сучасного дослідження етнополітології, як науки та навчальної дисципліни	16	2	2	12
3.	Аналіз етнополітичної трансформації сучасного суспільства: соціокультурний аспект	20	4	4	12
4.	Процеси національного будівництва та етнополітичної регіоналізації	16	2	2	12
5.	Процес політизації етнічності: стан і перспективи дослідження	16	2	2	12
6.	Етнополітична інтеграція та дезінтеграція	20	4	4	12
7.	Суспільно-політичні та етнонаціональні процеси в сучасному світі	18	2	4	12
8.	Сучасні прояви етнополітичних конфліктів в Україні та світі	20	4	4	12
9.	Етнонаціональна політика в сучасній Україні	18	2	4	12
10.	Правові засади державної етнонаціональної політики в Україні	18	4	2	12
Всього		180	30	30	120
ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ – ЕКЗАМЕН					

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Заочна форма

№ теми	НАЗВА ТЕМИ	Всього годин	Аудиторні заняття (в год.)		Самостійна робота (в год.)
			Лекції	Практ.	
1.	Сучасне усвідомлення теоретико-концептуальних особливостей дослідження етнополітичних процесів у різні історичні періоди	19	1	-	18
2.	Методологічні засади сучасного дослідження етнополітології, як науки та навчальної дисципліни	19	1	-	18
3.	Аналіз етнополітичної трансформації сучасного суспільства: соціокультурний аспект	18	1	1	16
4.	Процеси національного будівництва та етнополітичної регіоналізації	16	-	-	16
5.	Процес політизації етнічності: стан і перспективи дослідження	18	1	1	16
6.	Етнополітична інтеграція та дезінтеграція	16	-	-	16
7.	Суспільно-політичні та етнонаціональні процеси в сучасному світі	18	1	1	16
8.	Сучасні прояви етнополітичних конфліктів в Україні та світі	27	-	1	26
9.	Етнонаціональна політика в сучасній Україні	20	1	1	18
10.	Правові засади державної етнонаціональної політики в Україні	9	-	1	8
Всього		180	6	6	168
ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ – ЕКЗАМЕН					

IV. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ

Тема 1. Сучасне усвідомлення теоретико-концептуальних особливостей дослідження етнополітичних процесів у різні історичні періоди

Утворення держав за етнічним принципом в стародавньому світі.

Формування етнополітичних концепцій і трансформація етнополітичних ідей в епоху Відродження: сучасне трактування

Вплив ідей Просвітництва на формування етнополітичної свідомості у сучасних національних державах

Генеза національної ідеї та концепції національної держави у XVIII столітті: міжнародна цінність (етнополітичні теорії періоду боротьби за незалежність США; Етнополітичні ідеї “Декларації незалежності США”; концепції національно-державного будівництва у Франції у XVIII столітті)

Розвиток етнополітичних концепцій і теорій у Німеччині XVIII – початку XIX століття (І. Кант, Й.-Г.Гердер, Й.-Г.Фіхте, Г.-В.-Ф.Гегель).

Дослідницькі погляди щодо зародження “етнонаціоналітики” як науки в Україні.

Суперечливість етнонаціональної політики в УРСР

Стратегія етнонаціонального розвитку незалежної України

Формування та розвиток наукових знань про життя і діяльність етнічних спільнот та їх зв'язок з державою є діалектичним процесом отримання і поглиблення етнополітичних думок. Він являє собою арену постійної взаємодії етнополітичних поглядів, які відображають реальну боротьбу різних суспільних сил, протидія різноманітних етнокультур і політичних впливів.

Науковці вважають, що етнополітичні ідеї зародилися в античний період (Стародавні Греція і Рим), коли політичні теорії виділились у самостійну галузь, а у їх основі розробляються принципи індивідуальної свободи людини, її громадянського обов'язку, питання поняття й форм держави, приватної власності та права.

Вагомий інтерес у цей період становлять праці стародавніх істориків Геродота, Плутарха, Полібія, Страбона та ін., у яких сформовані базисні підвалини не тільки історії, а й етнографії, етнології та які мають важливе значення для розвитку етнополітичних концепцій.

Цінним етапом у формуванні етнополітичних знань є епоха Просвітництва, яка характеризується, з одного боку, активним розвитком

ком соціально-політичних, філософських, природничих наук, культури, формування величезних колоніальних імперій, а з другого — подальшим переходом людства, особливо його європейського напрямку, до індустріального суспільства та швидкої модернізації усіх сфер суспільного життя.

Серед знаменитих вчених і мислителів варто виокремити англійського філософа і діяча Френсіса Бекона (1561-1626), він зробив вагомий внесок у розробку фундаментальних засад політології та етнополітології. Він вороже ставився до схоластики і до теоретиків, які шукають доказів лише на користь суб'єктивних упереджень. У роботі «Нова Атлантида» Ф. Бекон виступає з позицій науковця й робить перші кроки до розроблення індуктивної логіки. «Індукція аж ніяк не є простим нагромадженням даних, — зазначає вчений, — ми можемо з усією впевненістю робити узагальнення тільки після того, коли розглянемо всі свідчення, і на користь протилежної думки також».

Окрім того, становлення етнополітичних ідей, концепцій здійснили американські просвітники, вони стали натхненниками першої Американської революції 1775–1783 рр. і батьками-засновниками США, авторами конституцій окремих штатів, Декларації незалежності 1776 р., та Статей конфедерації 1777 р., Конституції США 1787 р. т ін. документів.

На думку Б. Франкліна (1706-1790), Т. Пейна (1737-1809), Дж. Вашингтона (1732-1799), Дж. Медісона (1751-1836), О. Гамільтона (1757-1804), Д. Адамса (1735–1826), Т. Джефферсона (1743-1826) та інших американських мислителів, які здійснили величезний вплив ідей античних, англійських і французьких науковців. Цікаві етнополітичні погляди сформували представники республікансько-демократичної течії: Б. Франклін (обмеженого національного суверенітету), Т. Пейн (права народів на повстання; лише освічений народ дає підстави для демократичного управління ним, а тому одне з головних завдань уряду — підвищення освітнього рівня нації), Т. Джефферсон (децентралізованої федерації; намагання поширити права людини на рабів, але це завдання не вдалося виконати). У найвідоміших політологічних працях Б. Франкліна — «Історичний нарис конституції й уряду Пенсильванії», Т. Пейна — «Здоровий глузд» і «Права людини», Т. Джефферсона — «Нотатки про Віргінію» знайшли тлумачення основи американського конституціоналізму; політична доктрина незалежності північноамериканських колоній, власне розуміння процесу політичної історії; принципи демократичної етнополітики (самовизначення, суверенітету, етнічного плюралізму, рівність прав людини незалежно від расового походження тощо); основи миролюбної зовнішньої політики; пріори-

тет особи над громадянським суспільством, а громадянського суспільства над органами управління; верховенство нормативно-правових актів, правової держави.

Вагома роль у розвитку етнополітичних концепцій період Просвітництва належить плеяді німецьких мислителів. Найвідомішим серед них є філософ і правознавець Еммануїл Кант (1724-1804), він у основних працях «Критика чистого розуму», «Критика практичного розуму», «Критика здібності судження», «Антропологія з прагматичної точки зору», «Ідеї загальної історії з космополітичної точки зору» сформулював ряд положень, що мають велике теоретико-концептуальне значення. Вчений одним з перших ввів такі поняття, як «народ» і «нація» та дав їм термінологічне визначення. «Під словом «народ», — писав І. Кант, — розуміють об'єднану в тій чи іншій місцевості масу людей, оскільки вони становлять одне ціле. Ця маса або частина її, яка з огляду на спільне походження визнає себе об'єднаною в одне громадянське ціле, називається нацією...» . І. Кант говорив, що кожному народу притаманний власний національний характер, ключовими проявами якого є ставлення до інших народів, гордість за свою державну та суспільну волю.

У міжнародних поглядах німецький вчений вважав погляди світової держави нереальною, але виступав за налагодження рівноправних міждержавних відносин, за формування міжнародної організації, міжнародного суду для вирішення міждержавних суперечок.

У часи створення СРСР Україна була позбавлена можливості сформувати власну етнонаціональну політику. Все, що здійснювалося в галузі міжнаціональних взаємин в Україні, планувалося в центральних установах КППС. Українське ж керівництво було лише виконавцем загальносоюзних норм. Українська нація, погляди якої мала б оберігати місцева партійна еліта, лише формально мала свою незалежність. Унітарний (на практиці) характер радянської федерації відводив українцям роль лише етнічної групи, яка існувала під патронажем союзного центру. У такому стані перебували усі народи СРСР. Винятком стала російська нація, яку режим використовував як основу своєї політики на місцях. У зв'язку з цим варто розглянути становлення етнонаціональної політики України.

Можливості реалізації в життя ідей самостійного етнополітичного розвитку України появились лише в 1917 р. Саме з того часу розпочала формуватися політика Української держави у напрямку регулювання наддержавних відносин. Видатними діячами цього періоду варто відзначити М. Грушевського, В. Винниченка, П. Христюка та ін.

Розвиток етнополітичних процесів в Україні у 1920 – 1930-х рр. відбувався суперечливо. Якщо 20-ті рр. характеризувалися в основному позитивним досвідом розв'язання міжнаціональних проблем, то протягом 30-х рр. усе набуте було ліквідоване сталінським політичним режимом.

Новий напрям і зміст етнополітики впливали з проголошеного керівництвом СРСР курсу на коренізацію партійного і радянського апаратів. Такий курс був зумовлений наступними причинами: надання престижу національним гаслам і цінностям в умовах переходу до непу, лібералізацією суспільства, зростанням опозиційних настроїв у республіках і регіонах, складністю управління територіями з іншими мовними та культурними орієнтаціями населення, погіршенням міжнародної ситуації та намаганням розіграти національну карту для виправдання геополітичних домагань. Москва також сподівалася продемонструвати відмінність своєї національної політики від імперської політики Росії і в разі ймовірних невдач перекласти відповідальність за них на республіканське керівництво.

Особливості етнонаціонального розвитку з проголошенням незалежності України знайшла своє відображення в найголовніших державних актах – у Декларації про державний суверенітет, Акті проголошення незалежності, Декларації прав національностей, Законі про національні меншини, Конституції України та ін.

Тема 2. Методологічні засади сучасного дослідження етнополітології, як науки та навчальної дисципліни

Фактори актуальності розвитку етнополітології у розвинутих країнах світу.

Особливості етнонаціональних відносин в сучасній Україні.

Характеристика основних функцій і принципів етнополітичних досліджень (загальні та спеціальні методи дослідження). Порівняльний аналіз догматичного і критичного етнополітичного мислення.

Головні парадигми існування людських спільнот: сучасний акцент. Погляди В.Вернадського щодо людства, як живої речовини.

У сучасному періоді розвитку на Заході, і в Україні йдуть процеси (звичайно різної активності) розвитку наук, які досліджують етнополітичну сферу. Але в обох випадках значно повільно і невпевнено просувається справа формування єдиної, загальної науки, яка б інтегрувала та синтезувала знання, вироблені і накопичені багатьма різними етнонауками та науковими етнонапрямами.

Пасивність і зволікання західних науковців можна пояснити, тим, що на Заході, по-перше, давно вже завершилися процеси формування націй, будівництва держав та створення нових, демократичних суспільств, в яких етнополітичні проблеми вирішуються цивілізованими методами; по-друге, певним занепадом впливу національної ідеї і націоналізму та відносним послабленням традиційної ролі національної держави; по-третє, досить тривалою етнополітичною стабільністю та відсутністю гострих етнополітичних конфліктів; по-четверте, сподіваннями і очікуваннями, що національне і етнічне скоро і швидко кудись подінуться самі собою або зникнуть у процесі глобалізації та модернізації.

До проголошення незалежності Україна була позбавлена можливості здійснювати власну етнонаціональну політику. Адміністративно-командна система, що функціонувала в колишньому Союзі РСР, ігнорувала потреби національного розвитку. Форсовано здійснювалася політика «злиття націй», відриву етносу від історичних коренів, створення штучної спільності «радянський народ». Демографічна, економічна та соціальна політика тоталітарного режиму в ряді регіонів суттєво змінювала співвідношення корінного і прибулого населення шляхом міграції. Усе це прирікало народи й етнічні групи на втрату національної самобутності, а національні меншини – на асиміляцію. На межі винищення опинилися їх мови, культури, традиції та звичаї. Майже три з половиною століття колоніального статусу України визначили в ній цілу низку особливостей етнонаціонального питання, вирішення якого є об'єктом державної національно-етнічної політики.

У першу чергу, привертає до себе увагу парадоксальна, якщо порівняти її з традиційними європейськими націями, ситуація, коли кількісно переважаюча етнічна спільнота недостатньою мірою здатна виконувати роль національної більшості в розумінні лідера, який бере на себе всю повноту влади разом з повнотою відповідальності за стан міжетнічних відносин. Типова для держав світу модель «національна більшість – національні меншини» може прикладатися до України лише із суттєвими застереженнями. Так, вона стала типовою перш за все для західного регіону України, який тривалий час розвивався в принципово іншій державній структурі, що тепер виявляється у відмінностях його мовних та етнопсихологічних ознак. Новітня демократизація ліквідувала в західному регіоні диспропорції тоталітарного періоду, і тепер вплив на суспільство з боку етнічної більшості – українців – стає домінуючим.

Демократична етнонаціональна політика виконує досить багато різноманітних і важливих функцій. Основними серед них є:

1) управлінська, яка полягає в розробці основних напрямів розвитку етнонаціональної політики й управління етнополітичними процесами та відносинами; превентивних засобів щодо можливих ускладнень та загострення етнонаціональної ситуації;

2) функція цілепокладання – визначення цілей і завдань, розробка програм діяльності відповідно до інтересів етноспільнот;

3) мобілізаційна, призначення якої – мобілізувати духовні та матеріальні сили етнонаціональної спільноти для досягнення поставленої мети;

4) організаційна, що має сприяти налагодженню організованого життя та цілеспрямованої діяльності етнонаціональних спільнот, зокрема створенню організаційних структур, здатних забезпечувати їхні потреби й інтереси;

5) контрольна, яка покликана спостерігати та здійснювати контроль за дотриманням всіма суб'єктами етнонаціональної політики законів і норм, що визначають етнополітичні відносини;

6) захисна, що спрямована на забезпечення етнополітичної безпеки людини, етнонаціональних спільнот, усього поліетнічного суспільства.

Отже, етноси є найбільш давніми, природними і стабільними спільнотами, одними із багатьох спільнот, з яких складається людство. Хай не завжди головними, але й нікому і нічому не підпорядкованими, не другорядними, не зайвими і не реліктовими. Етноси є також найдавнішою, постійною, впливовою, рушійною силою, однією із багатьох впливових, рушійних сил, які діють на історичній арені. Етнічна сфера людського буття така ж важлива як і соціальна, економічна, політична, духовна та ін. Вона, як і всі інші сфери людського життя, підпорядковується, з одного боку, загальним закономірностям розвитку живої матерії й людства, а, з іншого - своїм власним. Вивчати специфіку й закономірності розвитку етнічної сфери - головна мета етнополітології; враховувати їх і хоча б не діяти їм всупереч - основна мета держав та урядів, їх етнонаціональної політики.

Тема 3. Аналіз етнополітичної трансформації сучасного суспільства: соціокультурний аспект

Теорія етногенеза в сучасному суспільстві.

Дослідження етноса і нації в соціологічній інтерпретації та етнополітології : порівняльний аналіз.

Проблеми етнічної ідентифікації в сучасному суспільстві.

Напрямки етнополітології та соціології в рішення етно-соціальних проблем.

Науковий напрям, що вивчає походження і розвиток етносів, етнології отримав свій розвиток перш за все в середовищі радянських і російських вчених. Західні ж школи етнології, як правило, обмежуються вивченням «примітивних», «дописемних» народів. В результаті, як це не парадоксально, французи як етнос вивчені гірше, ніж папуаси з Гвінеї. Не відповідає його потенціалу та історичної ролі і рівень вивчення етнічної природи російського народу.

До прикладу, у США в основному живуть не автохтонні народи, а етнонаціональні групи і меншості. Виходить, що там як би і немає предмета для етногенезу, крім американських індіанців, які, як правило, загнані в резервації. Європоцентризм теж не міг вийти до єдиної методики вивчення «нецивілізованих» народів і європейців. Таких «цивілізаційних» обмежень надмірно багато в етногенезі, в вивченні етнології. Етногенез народів - це не автономне явище, як ми вже відзначали, він проходить через призму і на тлі еволюції політичних процесів і дій політичних режимів. Етногенез - це ще дослідження процесу змішування аборигенів - субстратів і прийшлих - суперстратом в процесі виникнення нового етносу при політичному пануванні місцевого або прийшлого населення.

У другій половині нашого століття посилюються процеси, які характеризуються сплеском усвідомлення своєї етнічної ідентичності - приналежності до певного етносу, «етнічної спільності». Значення терміна «етнос» до сих пір залишається неоднозначним. Перш за все, забезпечення соціального комфорту в рамках культурно-однорідних спільнот. Як етнодифференціюючих характеристик можуть виступити самі різні ознаки: мова, цінності і норми, історична пам'ять, релігія, уявлення про рідну землю, міф про спільних предків, національний характер, народне і професійне мистецтво.

Значимість і роль ознак сприйняття членів етносу змінюється в залежності від особливостей історичної ситуації, від стадії консолідації етносу, від особливостей етнічного оточення. Етнодифференціюючі ознаки відображають найчастіше елементи духовної культури. Але відображення може бути більш або менш адекватним, більш-менш спотвореним, навіть помилковим. Іншими словами, етнічна спільність - це, перш за все спільність уявлень про які-небудь ознаки, а не сама по собі культурна окремішність. Не випадково, спроби визначити етнос через ряд ознак постійно зазнавали невдачі, тим більше що з уніфікацією культури кількість етнодифференціюючих неухильно скорочується.

Отже, з психологічного аспекту можна визначити етнос як стійку у своєму існуванні групу людей, які усвідомлюють себе її членами, на основі будь-яких ознак, які сприймаються як етноідентифікуючі.

Одна з психологічних причин зростання етнічної ідентичності - пошук орієнтирів та стабільності в перенасиченому інформацією і нестабільному світі. Наступна психологічна причина лежить на поверхні і не вимагає особливих доказів.

Це інтенсивність міжетнічних взаємен, як безпосередніх (трудова міграція, переміщення мільйонів емігрантів і біженців, туризм), так і опосередкованих сучасними засобами масової комунікації. Повторювані контакти актуалізують етнічну ідентичність, так як тільки через компаративістику можна найбільш чітко сприйняти свою приналежність до росіян, євреїв і т.п. як щось особливе. Психологічні причини збільшення етнічної ідентичності єдині для всього світу, але особливу значимість етнос набуває в епоху радикальних соціальних перетворень, що призводять до соціальної нестійкості. У цих умовах етнос часто виступає в якості аварійної групи підтримки.

Саме в такий період, який існує в сучасній Україні, людині прикраманно орієнтуватися, перш за все, на етнічні спільності і нерідко перебільшувати позитивне відмінність своєї групи від інших.

Багато людей «занурюються» в різні субкультури, але для більшості в період зламу соціальної системи необхідно «зачепитися» за щось більш стабільний. В інших, країна, що переживають епоху гострої соціальної нестабільності, такими групами виявилися межпокоління спільності - сім'я і етнос. Етнічна ідентичність є найбільш доступною формою соціальної ідентичності саме в нашій країні, так як радянська паспортна система перетворила «національність» в расову категорію, яка визначається за «крові», тоді як в інших країнах це поняття означає громадянство.

Соціальна ідентифікація і соціальна диференціація, якщо використовувати категоріальний сітку Тешфела і Тернера будуються на процесі категоризації «ми» і «вони». Або, за влучним висловом Поршнева, - «всяке протиставлення об'єднує, всяке протиставляє, міра протиставлення є міра об'єднання».

Єдиний процес диференціації (ідентифікації) призводить до формування соціальної ідентичності, яка - є результат процесу порівняння «своєї» групи з іншими соціальними об'єктами. Саме в пошуках позитивної соціальної ідентичності індивід або група прагнуть самовизначатися, відокремлюватися від інших, затвердити свою автономність.

Етнічна ідентичність - частина соціальної ідентичності особис-

тості. В її структурі виділяють два основних компоненти - когнітивний (знання, уявлення про особливості власної групи і усвідомлення себе її членом) і афективний (оцінка якостей власної групи, щодо наслідків членства в ній). Виділяється також і поведінковий компонент соціальної ідентичності, побудова системи відносин і дій в різних етноконтактних ситуаціях.

У процесі свого становлення етнічна ідентичність порівнюється з етапами психічного розвитку дитини. Одним з перших концепцію розвитку у дитини усвідомлення приналежності до національної групи запропонував Піаже. Він проаналізував - як дві сторони одного процесу - формування поняття «батьківщина» і одночасно з ним розвиваються образів «інших країн» і «іноземців». Розвиток етнічної ідентичності учений розглядає, перш за все, як створення когнітивних моделей, відповіддю на які є етнічні почуття.

Тема 4. Процеси національного будівництва та етнополітичної регіоналізації

Сучасні інтерпретації феномена націоналізму.

Класифікація держав у західній та вітчизняній етнополітичній науці.

Проблеми національно-державного будівництва в Україні.

Теоретичні здобутки (а можливо й деякі втрати) в англомовній західній літературі, ті, що мали місце протягом останнього десятиліття (тобто, 90-х років XX ст.) і так чи інакше зачепили українську націологію. Щоправда, значну частину ідей, які перебували упродовж цього періоду в центрі обговорення, було сформульовано раніше (у 80-і, а деякі й у 70-і роки), проте, актуалізовані вони були саме в цей період. Більше того, саме тепер вони стали значно ширше представлені в наукових та публіцистичних виданнях в Україні, а деякі набули й значної популярності. На сьогоднішній день в Україні склалися порівняно непогані умови для обізнаності українського фахівця з проблем націй і націоналізму щодо ситуації в цій галузі знань у світовому вимірі. Їх покращенню сприяла поява як аналітичних праць українських авторів, так і перекладів українською мовою досліджень західних учених.

Хоч революційних змін за означений період в націо- й етнології не сталося, але все таки відбулась істотна, переоцінка цінностей з низки проблем, змінилось співвідношення сил (з точки зору свіжого й

переконливого аргументування та появи новаторських досліджень) між певними течіями націоналогічної думки.

З культурною ідентичністю пов'язує формування, стійкість та емоційну привабливість націй Яель Тамір. Право на культуру, що його має, за її словами, кожна людина, включає в себе «право на публічну сферу, в якій індивіди могли б спілкуватися своєю мовою, згадувати своє минуле, шанувати своїх героїв, жити повноцінним національним життям». Дослідниця називає чотири чинники, що роблять національний контекст людської діяльності бажаним та виправданим.

1. Нація надає людині сукупність вірувань, інтересів і зразків поведінки, які є дуже важливі у сучасному відкритому та постійно змінюваному світі. Вона створює для неї близьке, прозоре, зрозуміле і, внаслідок цього, передбачуване середовище, в якому індивіди здатні самовизначатися та робити раціональний вибір.

2. Життя у своїй національній спільноті дає перевагу бути визнаним іншими людьми, а взаємне розуміння і визнання дає відчуття, того, що ти чогось вартий у цьому світі. Мова не йде про повну гармонію стосунків абоощо, а тільки про «присутність певних невлених зв'язків між членами національної спільноти».

3. Національне життя дає змогу індивідам «досягнути такого рівня самоздійснення, якого вони не можуть мати кожен сам по собі». Національне життя дає індивідам змогу «вести більш змістовне життя». «Здатність обернути повсякденну дію в джерело національної гордості складає один з найбільш привабливих аспектів націоналізму».

4. Дуже важливим є ще один момент: «уявне» відчуття спільності (togetherness) породжує «взаємну відповідальність індивідів».

Ліберали, пише Тамір, часто звинувачують націоналізм у тому, що він вимагає сліпої віри, відданості, готовності до самозречення, заперечує свободу волі, оскільки приналежність до нації – це доля, а не вибір. Відповіддю на ці звинувачення ліберального націоналізму є: «приналежність до нації – це і доля, і акт вибору».

Цікавим явищем останнього десятиріччя, що підсилює етніцистський напрям, хоч часто звертається й до творчого розвитку, реінтерпретації постулатів конструктивізму, стала поява низки праць про нації й націоналізм, написаних представниками філософського лібералізму, у яких піддано перегляду стереотипні ліберальні упередження проти націй, націоналізму, групових прав національних меншин тощо.

Сучасна ситуація, що склалася в національно-державному будівництві України, значною мірою була запрограмована ходом подій 1991 р., коли розвалився Радянський Союз, а Україна здобула незалежність. Можна сказати, що саме події 1991 р. та зміни, які відбулися

невдовзі після них, сформували основу сценарію, за яким згодом реалізувався проект побудови національної держави. Переважна більшість нинішніх невідкладних проблем як внутрішніх, так і зовнішніх, є наслідком рішень, прийнятих у той час. Вони — джерело сил України, але на теперішній стадії історичного розвитку і джерело її слабкостей.

Майбутнє українських реформ, та й, зрештою, життєздатність української державності значною мірою залежатиме від змісту та розмірів західної допомоги. Налагодження й розвиток відносин з іншими країнами, передусім західними, є однією з головних умов безпеки України. Такі зв'язки значно прискорять національно-державне будівництво в Україні. Є очевидні ознаки того, що деякі країни, особливо Польща, значення якої в українській історії не поступається ролі Росії, вельми прихильно ставляться до ідеї зближення.

Тема 5. Процес політизації етнічності: стан і перспективи дослідження

Генеza та основні етапи процесу політизації етнічності.

Вплив держави і політичних еліт на політизацію етнічності.

Активізація процесу політизації етнічності в незалежній

Україні.

У вітчизняну науку термін «політизація етнічності» було внесено зовсім недавно - десь наприкінці 80-х років і чіткого розгорнутого визначення він ще не має. Проте, у західній етнополітології вже є кілька спроб аналізу самого процесу політизації етнічності. Найбільш вдалим з них є вже згадувана робота Дж.Ротшильда «Етнополітика: концептуальні рамки», яка, на наш погляд, заслуговує на те, щоб стати настільною книгою кожного етнополітолога та політичного діяча, а також праці Д.Белла, В.Ісаїва, Дж.Келласа, УНьюмена, У. Петерсона та деяких інших.

Розуміння процесу політизації етнічності на думку Дж.Ротшильда варто за допомогою:

- 1) переконання людей, що «політика є корисною справою для здоров'я їх культурних цінностей»;
- 2) «стимулювання їх зацікавленість і стурбованість цим зв'язком»;
- 3) «мобілізування їх, тобто перетворення на самосвідомі етнічні групи»;
- 4) «спираючись на ці усвідомлення, стурбованість і групову свідомість, спрямовувати їх поведінку на діяльність на політичній арені».

Вирішальний вплив на процес політизації етнічності справляє держава, а саме центральні й місцеві органи, етнонаціональна політика, яку вони здійснюють. Досить переконливо це довели Дж.Ротшильд, Г.Сетон-Уотсон, П.Брасс та деякі інші західні вчені.

Головними вирішальними причинами і умовами політизації етнічностей на теренах колишнього СРСР, були загальні й універсальні, зокрема: перехід до індустріального суспільства, процеси глобалізації, модернізації та етнічного ренесансу, діяльність політичних антрепренерів та ін. Серед специфічних причин і умов, потрібно назвати наступні:

- 1) припинення «холодної війни», падіння «залізної завіси» й проникнення до СРСР західних ідей, цінностей і рухів;
- 2) початок перебудови, демократизації й гласності;
- 3) народження й поширення критичного /нового/ етнополітичного мислення;
- 4) вкрай нерівноправне становище етнонаціональних спільнот;
- 5) небажання та нездатність тогочасного уряду займатись етнополітичними проблемами;
- 6) намагання зберегти СРСР у незмінному вигляді;
- 7) ставка на силові методи вирішення етнополітичних конфліктів тощо.

Особливої уваги, тут заслуговує роль діаспор, зокрема української, які надавали моральну і матеріальну допомогу своїм народам на всіх етапах їх політизації. В умовах мовчанки та похливної реакції правлячих груп 4 західних країн, така підтримка діаспор мала величезну значимість.

Вирішальну роль у взаємодії двох тенденцій в етнонаціональному розвитку України і перспектив збереження полі етнічного й формування полікультурного характеру українського суспільства з чітко визначеним українсько-етнічним ядром мають відіграти досконалі механізми впровадження правничих засад етнополітики держави та вправна управлінська система (етнічний, етнополітичний менеджмент).

На сьогоднішній день можна констатувати, що як перші, так і друга лише формуються. Зусилля управлінців концентруються лише на частковій реалізації «компенсаційних прав» меншин. На початковому етапі формування етнополітичного менеджменту особливо чітко виявляється прагнення лідерів як українського національно-патріотичного руху, так і лідерів етнічних рухів утвердити у цьому менеджменті свої позиції, погляди, підходи й ідеологію в цілому, котрі впливали б на зміст етнонаціонального розвитку країни. Зокрема,

йдеться про створення можливостей для зміцнення позицій українських традицій у суспільно-політичному розвитку України (проект Закону України «Про розвиток і застосування мов в Україні», проект «Концепції державної етнонаціональної політики України», «дерусифікація» шкільництва і громадського життя), про спротив цьому процесові й прагнення вибороти собі більш вигідні й зберегти привілейовані ніші у суспільному житті (деякі лідери російського етнічного руху в Україні), про формування власних адміністративно-управлінських структур в етнічних ареалах (кримські татари, румуни, угорці) з закритими циклами (дитячий садок-школа-вищий навчальний заклад) підготовки спеціалістів етнічними мовами тощо.

Сюди можна додати і пропозиції змін до чинного законодавства України про національні меншини, які мають на меті закріпити їхній статус, що не відповідає реальним їхнім можливостям соціального функціонування, а скоріше потенціалові, не завжди об'єктивно визначеному лідерами етнічних рухів.

Врахування і закріплення крайніх поглядів на перспективу етнонаціонального розвитку України як перших, так і других у етнополітичному менеджменті, однозначно, створить перешкоди на шляху до конституювання в Україні поліетнічного, полікультурного суспільства.

Продуктивним у запобіганні такого сценарію є децентралізація управлінських зусиль й створення умов для участі представників різних компонентів етнонаціональної структури у прийнятті рішень, які їх стосуються, особливо на регіональному і місцевому рівнях. Крім того, необхідно створювати умови для формування системи толерантності у міжетнічній взаємодії. Історичний досвід і специфічний статус України (або її частин) у складі різних етнополітичних організмів дає підстави для ствердження тези про те, що для України були властиві засади міжетнічної толерантності. У новітніх умовах ця теза підтверджується чисельними етносоціологічними дослідженнями

Тема 6. Етнополітична інтеграція та дезінтеграція.

Сучасні концепції етнополітичної інтеграції. Сутність і характер етнополітичної дезінтеграції.

Типи, передумови та методи етнополітичної інтеграції.

Виникнення суверенних держав після розпаду СРСР.

Входження України до Європейського співтовариства: проблеми і перспективи. Інтеграційні процеси в країнах Центральної і Східної Європи.

Досить цікаві ідеї щодо інтеграції висловлювали ще Т.Гоббс та Дж.Локк. Але активно ця проблема почала розроблятися вже у ХХ ст., особливо в його другій половині. Зусиллями західних вчених було розроблено біля десятка концепцій інтеграції, найбільш відомими з яких є комунікативна (К.Дойч та ін.); функціональна (Б.Маліновські, Д.Мітрени, А.Радкліфф-Браун та ін.); неофункціональна (Е.Гааз та ін.); нормативно-ціннісна (М.Вебер, Е.Дюркгейм та ін.); уніфікаційна (Е.Етціоні та ін.).

Є потреба хоча б коротко зупинитись на деяких з них. Це тим більш необхідно, оскільки більшість праць згаданих західних дослідників так у нас і не опублікована.

Комунікативна концепція інтеграції К.Дойча була побудована на принципі «ізоморфізму» (уподібнення). Це дало йому можливість припускати, що всі соціальні, політичні та етнополітичні процеси, зокрема відносини між окремими етнічними спільнотами, політичними націями та державами підпорядковуються ідентичним закономірностям, котрі були логічно виведені кібернетикою, і перш за все, таким відомим її представником, як Н.Вінер. К.Дойч визначив і основний показник цих взаємовідносин - обсяг контактів, зв'язків і обміну між їх учасниками. Із усього цього він зробив досить логічний висновок: зростання обсягу зв'язків між контактуючими учасниками призводить до їх зближення і об'єднання, а при певних умовах і виникнення нової спільноти та/чи утворення.

Варто звернути увагу на те, що в західній науці процес інтеграції поділяється на примусовий та добровільний. Суто примусовою вважається та інтеграція, яка здійснюється «мілітарними засобами» (К.Дойч) або із застосуванням "примусової сили" у розумінні, запропонованому Е.Етціоні. Примусова інтеграція мала місце в імперіях та тоталітарних державах як унітарного, так і федеративного, точніше квазіфедеративного типу. Одним із багатьох сумних прикладів тут може служити лишній СРСР. Такого висновку, ще на рубежі 70-80-х років дійшла зокрема, професор Інституту політичних наук у Парижі Елен Карф д'Анкос. Вказуючи на примусовий характер інтеграції в колишньої СРСР (про що свідчили відчайдушні спроби КПРС прискорити створення єдиного «радянського народу» та «радянської культури»), вона вже тоді передрікала його дезінтеграцію.

Проте, як показали події останніх років, примусова інтеграція може мати місце і в посттоталітарній державі. Однак, як застерігав К. Дойч, та й не він один, спроба створити або зберегти об'єднану спільноту (державу або міждержавне утворення) силою можуть «принести широкомасштабну війну, якої спільнота намагалась уникнути».

Інтеграційні процеси, особливо на міжнародному, міждержавному рівні, є свідченням завершення національно-державного будівництва та/чи вичерпання традиційного конструктивного потенціалу національних держав і, перш за все тих, які народились ще у XVIII – XIXст.

Рушійною силою інтеграційних етнополітичних процесів, як правило, виступають еліта домінуючої етнонації та сама етнонація.

Інтеграція - це ознака і, мабуть, єдиний оптимальний засіб, за допомогою якого людство може вискочити із "коротеньких штанців" національних держав і вступити в нову еру - еру постнаціонально-державного існування. Яскраве підтвердження тому - послаблення націоналізму, відмова від абсолютизації суверенітету та поширення й посилення процесів інтеграції, що відбуваються сьогодні у Західній Європі, Північній та Південній Америці.

Західні теорії і практика інтеграції можуть стати у нагоді всім пост-тоталітарним державам, у тому числі й Україні, якій ще належить вирішувати такі проблеми, як більш міцне об'єднання своїх західних і південно-східних областей, визначення свого місця і ролі в СНД, адаптація у ЄС тощо.

У процесі самоствердження пострадянські еліти вирішують три головні завдання:

1) поєднання у нових формах влади і власності в руках вузького кола осіб, так чи інакше причетних до розділення багатющого радянського спадку;

2) пошук свого місця — на других і третіх ролях — у космополітичній еліті світу, що глобалізується;

3) створення життєздатних держав, які користуються міжнародним визнанням (у тій мірі, в якій це є необхідною умовою для виконання перших двох завдань).

Тема 7. Суспільно-політичні та етнонаціональні процеси в сучасному світі

Структура, функції та завдання етнонаціональної політики.

Етнополітичні процеси: суть і проблеми в сучасному світі.

Вихід етнонаціональностей на політичну арену призводить до ускладнення політичної ситуації, виявом чого є зростання напруженості в її стосунках, зокрема в стосунках між етнонаціональною більшістю та етнонаціональною меншістю.

За таких умов головним завданням етнонаціональної політики є пошук шляхів гармонізації міжетнонаціональних відносин, налагодження і поглиблення всебічних зв'язків — основи співробітництва, збереження миру і злагоди в суспільстві.

У комплексі суспільних проблем етнонаціональні відносини в будь-якій полі етнічній країні потребують особливої уваги органів державної влади. Зумовлено це передовсім особливим їхнім статусом у системі як внутрішніх, так і зовнішніх стосунків людей. Визначальною тенденцією таких стосунків є їхня політизація. Остання зумовлюється процесом одержавлення націй, підвищенням їхньої ролі в суспільно-політичному житті. Специфіка етнонаціональних відносин визначається їхньою консервативністю і здатністю проникати в усі сфери суспільного життя.

Загалом кожний із головних суб'єктів політики — етнос і нація — мають свої специфічні інтереси.

Етнічний інтерес — це уявлення етнічної групи про найбільшу вигоду для себе при спілкуванні з іншими суб'єктами історичного процесу — державами, націями, іншими етнічними групами, класами, партіями. Етнічний інтерес виникає навколо як матеріальних (господарсько-економічна діяльність, соціальне просування членів своєї групи, перспективи демографічного розвитку і т. ін.), політичних (доступ до влади, правові гарантії від дискримінації), так і духовних (збереження етнічної специфіки, розвиток культури, мови) питань.

Національний інтерес — це уявлення нації (держави) про оптимальні умови свого самозбереження. Політичними умовами забезпечення цього інтересу є адміністративно-територіальна єдність держави, її суверенність, внутрішня політична стабільність, міжетнічне і міжнаціональне взаєморозуміння тощо.

Етнічні й національні інтереси можуть входити у зіткнення внаслідок як суб'єктивних, так і об'єктивних причин. Суб'єктивні причини найчастіше впливають із незваженої чи агресивної етнонаціональної політики державних органів чи політичних діячів. Вони виникають через зверхність національної більшості щодо меншин, байдужість до їхніх проблем, національний егоїзм. В основу зіткнення національного й етнічного покладені переважно політичні домагання. Певна етнічна чи національна група ставить за мету здобути собі значно більші політичні права і можливості. Саме це й стає основою для постановки представниками меншості питання про своє політичне самовизначення, а в разі неспроможності досягнути його — здобуття автономії.

Важливою функцією етнонаціональної політики є вироблення ефективних шляхів і методів розв'язання внутрішніх національних і особливо міжнаціональних суперечностей і конфліктів, прогнозування їх і запобігання їм, бо тільки своєчасне розв'язання таких суперечностей і конфліктів може забезпечити мир і спокій у суспільстві.

Отже, науково обгрунтована етнонаціональна політика є необхідною умовою процесу державотворення в усіх багатонаціональних країнах. Цю політику треба будувати на принципах демократизму і права, національної єдності і взаємодовіри між націями, на толерантності у стосунках різних національностей і на повазі до традицій, звичаїв, віросповідання тощо. Ефективність етнонаціональної політики в кінцевому підсумку залежить від того, наскільки правильно її принципи відображають стан етнонаціональної ситуації, від умінь правлячих кіл враховувати етнонаціональні інтереси і гармонізувати.

Тема 8. Сучасні прояви етнополітичних конфліктів в Україні та світі

Загальна характеристика сучасного дослідження етнополітичної конфліктології.

Основні шляхи врегулювання етнополітичних конфліктів.

Міжетнічний конфлікт, як соціально-політичне явище.

Вітчизняні прояви етнополітичних конфліктів. Етнополітичний конфлікт (гібридна війна на Сході України) як наслідок регіональної етнонаціональної політики.

Етнополітична конфліктологія вивчає природу, тенденції виникнення і розвитку етнополітичних конфліктів, способи їх регулювання, а також зміст і етапи постконфліктного будівництва. Вивченням етнополітичних конфліктів займаються такі вчені як В.В. Амелін, Л.І. Дробижева, М.Н. Губогло, Н.П. Медведєв, В.А. Тишков, Е.А. Паін, В.Н. Іванов. Сфера етнонаціональних відносин, будучи досить консервативною, але в той же час тонкої і вкрай вразливою до змін соціально-політичної і духовно-морального життя суспільства, надмірно збуджено реагує на зміни трансформаційного характеру.

Незважаючи ні на що, процеси етнополітичної мобілізації оборотні, т. к. поряд з мобілізацією можлива і демобілізація. В цьому випадку виняткову роль відіграють фактор часу і суб'єктивний фактор - готовність політичних еліт до компромісу, маргіналізація «етнічних

підприємців», своєчасність і змістовність прийнятих політичних рішень по ліквідації виниклої кризи, їх реальне здійснення і т. д.

Зазвичай дослідники пропонують три основні шляхи врегулювання етнополітичних проблем: консолідація - інкорпорація етнічних груп, і перш за все їх еліт, в політичну і адміністративну структуру держави; синкретизм - культурне представництво етнічної різноманітності (надання права на «національно-культурну автономію») при фактичній деполітизації етнічності; федералізація - децентралізація і розподіл влади по вертикалі, які передбачають передачу частини владних повноважень регіональним (тобто територіальним), а фактично - етнічних спільнот.

Однак для того щоб домогтися успіху у врегулюванні етнополітичних конфліктів, «етнічність повинна бути максимально деполітизована, підпорядкована пріоритету прав людини і свободи особистості.

Однією з глобальних проблем, що стоять перед людством на сучасному етапі його розвитку, є існування (або подальша ескалація) конфліктів, що мають етносоціальний, етнокультурний, етнорелігійний, а найчастіше - етнополітичний характер. Сучасний європейський і, зокрема, український геополітичний простір зазнає впливу цілого ряду трансформаційних процесів (глобалізації, інтеграції та дезінтеграції) на етноісторичних засадах, - і таких процесів, що можуть викликати його розбалансованість.

Одним з головних проявів цього може слугувати зростаюча соціальна диференціація як між різними країнами, так і всередині окремо взятих країн, радше багатонародних, що у поєднанні з конкуренцією за різноманітні природні ресурси призводить до локальної та міжетнічної напруги і до відкритих міжетнічних конфліктів. Неврегульовані етнополітичні відносини та крихкотілі етносоціальні інститути мають складний та неоднозначний характер, тому етнічні проблеми, конфлікти та необхідність їх якнайшвидшого вирішення набувають дедалі відкритого і вибухоподібного характеру.

На даний момент щодо пояснення причин виникнення та подальшого розвитку міжетнічних конфліктів найбільш апробованими виявились наступні позиції:

- соціально-економічна та етнокультурна облаштованість / не-облаштованість народів взагалі та, зокрема, етнічних меншин;
- ефективна та неефективна державна етнополітика в окремих багатонародних країнах. В 90-х роках ХХ ст. О. Картунов, І. Курас, О. Майборода та Ю. Римаренко вважали її найбільш сутнісним суб'єктивним фактором виникнення етноконфліктів.

Основний позитив обох підходів, на наш погляд, полягає у чіткому прослідковуванні лінії політизації якоїсь етнічності аж до «точки перетину» лінії іншої політизованої етнічності, в результаті чого і відбувається конфлікт, який є вищою фазою цього процесу.

Забезпечення етнополітичної безпеки держави неможливе без досягнення етнополітичної стабільності. Адже захищеність будь-якої соціально-політичної системи, зокрема й етнополітичної, істотно ускладнюється чи унеможлиблюється тоді, коли вона перебуває в нестабільному, розбалансованому стані. Про це свідчать політичні події 2014 року в Україні. Спроби придушення та контролю протестного руху, в тому числі за допомогою прийняття антидемократичного законодавства, несумісного з реалізацією громадянами України демократичних свобод, гарантованих Конституцією України, призвели до масштабного конфлікту між владою та протестно налаштованими громадянами, дестабілізації суспільно-політичної ситуації.

Державна етнонаціональна політика України була консервативною, але вважалася ефективною з огляду на відсутність етнічних конфліктних ситуацій. Дестабілізаційний потенціал гібридної війни за участю Російської Федерації спонукає до боротьби за збереження територіальної цілісності, кардинального перегляду засад етнонаціональної політики та політики національної безпеки України.

Тема 9. Етнонаціональна політика в сучасній Україні

Дослідження національних меншини України в етнокультурному вимірі.

Специфіка етнонаціональної політики на пострадянському просторі.

Пріоритети сучасної етнонаціональної політики України: суспільно-державне управління міжетнічними відносинами.

Національною меншиною вважається фізичний масив (група) людей не корінного етнічного статусу, але яка живе у сучасному для себе етносередовищі. В Україні – це представники всіх націй, крім автохтонів.

За даними перепису населення (2001 р.), національні (етнічні) меншини в Україні становили 14 млн. чол., або 27.3% від усіх жителів. Тут живуть представники понад 100 націй. Найчисельнішими з них є

росіяни, євреї, білоруси, молдавани, болгари, поляки, угорці, румуни, греки, татари, вірмени, цигани та ін.

За особливостями динаміки кількості населення національні меншини в Україні в другій половині ХХ ст. можна віднести до трьох груп:

меншини, в яких кількість населення збільшувалась (росіяни, білоруси, румуни, вірмени, цигани, німці, азербайджанці, грузини, чуваші, узбеки, мордва, корейці, удмурти, лезгини, туркмени, аварці)

меншини, в яких кількість населення утримувалась майже на одному рівні (молдавани, болгари, угорці, греки, татари, гагаузи, литовці, казахи, словаки, марійці, осетини, таджики, естонці, комі, албанці, ассирійці, киргизи, комі-перм'яки, карели, чеченці, даргинці, араби, фіни, лакці, абхази, кабардинці, табасарани);

меншини, в яких кількість населення зменшилась (євреї, поляки, чехи, башкири, латиші).

Проблема регулювання етнонаціональних відносин посідає важливе місце у структурі державної політики більшості країн сучасного світу. Особливо вона актуальна для постсоціалістичних і пострадянських держав. Адже не останню роль у тому, що Радянський Союз зник з геополітичної мапи, відіграла неадекватна модель етнонаціональної політики, яка виявилася неспроможною відповісти на виклики часу. Тенденція здобуття незалежності на хвилі самовизначення була характерна не лише для пострадянських союзних утворень, національні еліти країн постсоціалістичного табору також шукали шляхів виходу з-під впливу СРСР.

В результаті і ті, й інші успадкували низку найскладніших етнополітичних проблем, які гостро постали вже у перші роки незалежності в 90-х роках. Зазвичай етнополітичні суперечності накладалися на типові проблеми перехідного періоду – економічні кризи, рецидиви впровадження демократичних реформ, соціальний колапс, корупцію, непристосованість державного апарату для адекватного реагування на етнонаціональні виклики. Кожна країна постала перед необхідністю самостійно, без вказівок із центру вирішувати етнонаціональні проблеми.

Міжетнічні суперечності відрізнялися залежно від регіону та етнічного складу населення. Для балтійських країн це була загрозливо низька частка титульного етносу, надмірний вплив російської меншини. Така ж проблема стояла перед деякими азійськими країнами пострадянського простору. Однак обидва регіони пішли різними шляхами вирішення подібних етнонаціональних проблем.

На сучасному етапі розвитку України національно-етнічна сфера стає невід'ємним виміром суспільно-політичних реалій. У зв'язку з цим етнонаціональний розвиток українського суспільства потребує адекватного забезпечення політичними засобами і механізмами. Першочерговими потребами є:

- наукове осмислення вітчизняної етнонаціональної самоорганізації, проблем національної державності й державного управління національною структурою;

- формування соціально-політичних важелів розв'язання суперечностей у сфері етнонаціональних відносин;

- всебічний аналіз існуючих форм національного об'єднання і моделювання нових, їх реалізація в поєднанні з фундаментальними цінностями українського демократичного самовідродження.

Вирішення національного питання в Україні на сучасному етапі можна визначити як:

- суверенізацію особистості, втілення в життя національних прав людини;

- політико-правове закріплення демократичного розвитку української нації;

- забезпечення колективних прав етнічних меншин.

Тема 10. Правові засади державної етнонаціональної політики в Україні

Проблеми і перспективи співвідношення прав громадянина, нації та держави в сучасній Україні.

Політико-правове забезпечення національно-етнічного відродження України. Законодавча база та система прав етнонаціональних груп в Україні.

Етнонаціональна проблематика вимагає переосмислення ситуації в контексті становлення української держави, усвідомлення того, що демократичні перетворення залежать не лише від стану економіки, а й від розстановки політичних сил та соціальнокультурних чинників. Важливе місце в зазначеному контексті належить етнонаціональному чиннику, який суттєво впливає на досягнення загального добробуту, злагоди та партнерства, утвердження в Україні плюралістичного суспільства, якому властиві зростання значення прав особи та етносів,

людини і територій, природної соціальності, духовності індивідуумів і форм їх відтворення. Такі пріоритети — вирішальна умова формування нової загальнонаціональної ідеї в Україні на початку ХХІ ст.

Проблеми співвідношення прав нації, громадянина та держави — основа національного відродження, стрижнем якого має бути загальнодержавна ідея. Отже, національне відродження і державне будівництво мають визначити діяльність державних і громадських організацій України. Відродження та оновлення національного життя етносів України — невід'ємна складова формування громадянського суспільства, правової держави.

Життя переконає, що енергія, творчий дух етносів не лише не згасає, але розвивається по висхідній. Важливо спрямувати її в русло творення. Всебічне врахування етнонаціонального буття народів, «відштовхування» від етнічного відродження, забезпечує етнонаціональне оновлення. Водночас важливо розвивати специфічні риси етносу та його потенційних можливостей на нових стадіях його поступу.

Врахування етнонаціональних потреб дає можливість:

— у духовнокультурній сфері всебічно підтримати відродження культурноетнічної самобутності українського народу й етноменшин України, його моральноетичних норм; обґрунтувати (виробити) нові норми; сприяти ціннісно-культурологічному осмисленню фольклору, епосу та всього духовно-історичного надбання етносу; забезпечити оновлення й поглиблення мовно-культурних надбань; сприяти відродженню релігійно-етичних цінностей минулої історії етносу;

— в економічній сфері забезпечити значне зростання виробничих сил суспільства, розвиток творчої праці людей, піднесення загального рівня матеріальних та духовних благ, технікотехнологічної творчості народу; вироблення нових поглядів на власність, способи трансформації господарської дбайливості, бережливого ставлення людей до природних багатств та природноєкологічного середовища; якісно нове піднесення працьовитості народу, розвитку творчого потенціалу до праці як джерела всіх багатств тощо;

— у політичній сфері підтримати політико-демократичну творчість та суспільно-громадську активність етносу; сприяти оновленню критеріїв та рівня реалізації політико-державного захисту етносу, як історичного суб'єкта та всього українського народу; враховувати партійно-політичну структуру суспільства; створювати політико-юридичні установи національноетнічної спрямованості; забезпечити нове прочитання минулого етносу з уточненням його походження та етнокультурного середовища;

— у соціально-побутовій сфері сприяти коригуванню усталених комунікативних зв'язків, відновленню забутих народних звичаїв, традицій та норм побутового спілкування людей; забезпечити вироблення нових ціннісних орієнтацій способу життя групи та особи; сприяти підвищенню чутливості суспільної свідомості до соціальної справедливості, добра, доброчесності.

Етнонаціональна політика в Україні має ґрунтуватися на ідеології державотворення, поєднаній з розвитком та поглибленням національної ідеї. Ця політика неможлива без вироблення механізмів узгодження національно-специфічних інтересів українців, етносів та регіонів щодо тактики і стратегії розвитку держави.

V. ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. СУЧАСНЕ УСВІДОМЛЕННЯ ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕТНОПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ У РІЗНІ ІСТОРИЧНІ ПЕРІОДИ

1. Утворення держав за етнічним принципом в стародавньому світі.
2. Формування етнополітичних концепцій і трансформація етнополітичних ідей в епоху Відродження: сучасне трактування
3. Вплив ідей Просвітництва на формування етнополітичної свідомості у сучасних національних державах
4. Генеза національної ідеї та концепції національної держави у XVIII столітті: міжнародна цінність (етнополітичні теорії періоду боротьби за незалежність США; Етнополітичні ідеї “Декларації незалежності США”; концепції національно-державного будівництва у Франції у XVIII столітті)
5. Розвиток етнополітичних концепцій і теорій у Німеччині XVIII – початку XIX століття (І. Кант, Й.-Г.Гердер, Й.-Г.Фіхте, Г.-В.-Ф.Гегель).
6. Дослідницькі погляди щодо зародження “етнонаціоналістики” як науки в Україні.
7. Суперечливість етнонаціональної політики в УРСР
8. Стратегія етнонаціонального розвитку незалежної України

Завдання або кейси для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти

1. Відомо, що етнонаціональна політика пройшла довгий період становлення з формуванням ідей та концепцій, які орієнтуються на загальновизнані міжнародні поняття про етнополітику, та суттєво впливають на внутрішню взаємодію у державах. Визначте, ключові ідеї різних історичних періодів, щодо етнополітичної свідомості. Де, коли і ким вони були розроблені? Як вони діють у сучасних країнах світу?

Література до теми: 1, 3, 24, 27, 28, 30.

Тема 2. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СУЧАСНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ЕТНОПОЛІТОЛОГІЇ, ЯК НАУКИ ТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

1. Фактори актуальності розвитку етнополітології у розвинутих країнах світу.
2. Особливості етнонаціональних відносин в сучасній Україні.
3. Характеристика основних функцій і принципів етнополітичних досліджень (загальні та спеціальні методи дослідження).
4. Порівняльний аналіз догматичного і критичного етнополітичного мислення.
5. Головні парадигми існування людських спільнот: сучасний акцент.
6. Погляди В.Вернадського щодо людства, як живої речовини.

Завдання або кейси для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти

1. Важливою складовою розвитку етнополітології є потреба у суспільній ідентифікації окремих груп населення та врахування їх інтересів при прийнятті політичних рішень. Яким вимогам, на ваш погляд, повинно відповідати політичне рішення з урахуванням етнополітичних принципів? Прокоментуйте їх.

Література до теми: 2, 15, 22, 27, 28, 30.

Тема 3. АНАЛІЗ ЕТНОПОЛІТИЧНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА: СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ

1. Теорія етногенеза в сучасному суспільстві.
2. Дослідження етноса і нації в соціологічній інтерпретації та етнополітології : порівняльний аналіз.
3. Проблеми етнічної ідентифікації в сучасному суспільстві.
4. Напрямки етнополітології та соціології у вирішенні етносоціальних проблем.
5. Етнічна ідентичність як основа етнополітики.

Завдання або кейси для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти

В тлумаченні етнополітичних відносин досить часто водночас з терміном «етнос» вживається поняття «нація». У чому, на ваш погляд, полягає відмінність між ними? Чим зумовлено виникнення поняття «етнос»?

Література до теми: 4, 8, 10, 17, 22, 27, 30.

Тема 4. ПРОЦЕСИ НАЦІОНАЛЬНОГО БУДІВНИЦТВА ТА ЕТНОПОЛІТИЧНОЇ РЕГІОНАЛІЗАЦІЇ

1. Сучасні інтерпретації феномена націоналізму.
2. Класифікація держав у західній та вітчизняній етнополітичній науці.
3. Проблеми національно-державного будівництва в Україні.

Завдання або кейси для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти

1. Назвіть країни Європи, та існуючі в них етнічні групи. Чи відповідають відносини з етносами в Україні світовим уявленням про етнополітичні групи? Визначте проблемні аспекти взаємодії з етносами в Україні та пріоритетні напрямки для удосконалення етнополітики.

Література до теми: 2, 10, 13, 22, 30.

Тема 5. ПРОЦЕС ПОЛІТИЗАЦІЇ ЕТНІЧНОСТІ: СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1. Генеза та основні етапи процесу політизації етнічності.
2. Вплив держави і політичних еліт на політизацію етнічності.
3. Активізація процесу політизації етнічності в незалежній Україні.

Завдання або кейси для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти

1. Тереза Раковська-Гармстоун стверджує, що політичні антрепренери, - формулюють і проголошують конкретні вимоги спільноти, домагаються від центральної влади цих вимог та мобілізують членів своїх спільнот на підтримку цих вимог. Чи погоджуєтесь ви з цим твердженням? Прокоментуйте його. Що, на ваш погляд, треба зробити, щоб зрозуміти поведінку спільнот?

Література до теми: 2, 15, 22, 23, 24, 30.

Тема 6. ЕТНОПОЛІТИЧНА ІНТЕГРАЦІЯ ТА ДЕЗІНТЕГРАЦІЯ

1. Сучасні концепції етнополітичної інтеграції. Сутність і характер етнополітичної дезінтеграції.
2. Типи, передумови та методи етнополітичної інтеграції.
3. Виникнення суверенних держав після розпаду СРСР.
4. Входження України до Європейського співтовариства: проблеми і перспективи. Інтеграційні процеси в країнах Центральної і Східної Європи.

Завдання або кейси для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти

К.Дойч розглядав народ як велику групу осіб, об'єднаних комунікативними можливостями, тобто можливостями спілкування, а країну як територію і населення, об'єднані «сіткою із потоків комунікацій і транспортних систем». Розкрийте зміст поняття «сітка з потоків комунікацій і транспортних систем». Як його визначив К.Дойч? Наскільки доцільно, на вашу думку, пояснювати сучасні способи комунікації за допомогою такого поняття? Відповідь обґрунтуйте.

Література до теми: 2, 10, 13, 19, 22, 30.

Тема 7. СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ТА ЕТНОНАЦІОНАЛЬНІ ПРОЦЕСИ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

1. Структура, функції та завдання етнонаціональної політики.
2. Етнополітичні процеси: суть і проблеми в сучасному світі.

Завдання або кейси для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти

Які три наукові підходи охарактеризовують поняття «політична нація»? Які їх наслідки та перспективи подальшого розвитку цього поняття у суспільному вхитку? До яких етнополітичних процесів може спонукати діяльність органів державного управління?

Література до теми: 4, 6, 9, 22, 25, 30.

Тема 8. СУЧАСНІ ПРОЯВИ ЕТНОПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТІВ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

1. Загальна характеристика сучасного дослідження етнополітичної конфліктології.
2. Основні шляхи врегулювання етнополітичних конфліктів.
3. Міжетнічний конфлікт, як соціально-політичне явище.
4. Вітчизняні прояви етнополітичних конфліктів.
5. Етнополітичний конфлікт (гібридна війна на Сході України) як наслідок регіональної етнонаціональної політики.

Завдання або кейси для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти

Визначте існуючі етнополітичні конфлікти у світі та їх роль для міждержавної взаємодії. Проаналізуйте участь української держави в етнополітичному протистоянні.

Література до теми: 1, 3, 4, 6, 9, 18, 23, 30.

Тема 9. ЕТНОНАЦІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

1. Дослідження національних меншин України в етнокультурному вимірі.
2. Специфіка етнонаціональної політики на пострадянському просторі.
3. Пріоритети сучасної етнонаціональної політики України: суспільно-державне управління міжетнічними відносинами.

Завдання або кейси для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти

Проаналізуйте етнонаціональні меншини України, та їх вплив на політичні процеси та рішення. Яка з національних меншин найбільш представлена на території держави, а яка найменше?

Література до теми: 1, 4, 23, 24, 27, 28, 30.

Тема 10. ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ ЕТНОНАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

1. Проблеми і перспективи співвідношення прав громадянина, нації та держави в сучасній Україні.
2. Політико-правове забезпечення національно-етнічного відродження України.
3. Законодавча база та система прав етнонаціональних груп в Україні.

Завдання або кейси для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти

Назвіть і охарактеризуйте шляхи розв'язання проблеми співвідношення прав громадянина, нації та держави. Які міжнародні нормативно-правові акти формують основу формування етнонаціональної політики?

Література до теми: 2, 3, 10, 15, 19, 22, 30.

VI. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Тема 1. СУЧАСНЕ УСВІДОМЛЕННЯ ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕТНОПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ У РІЗНІ ІСТОРИЧНІ ПЕРІОДИ

Визначте предмет курсу «Сучасні тенденції етнополітичних процесів».

Охарактеризуйте місце курсу в системі політичних знань.

Визначте сутність та зміст категорій «етнополітологія» та «етнос».

Назвіть основні напрямки наукових розробок щодо етнополітичних процесів в різних регіонах світу.

Перерахуйте основні теоретичні концепції дослідження етнополітичних процесів, головні погляди їх представників.

Охарактеризуйте етнічний принцип при становленні сучасних держав.

Етнонаціональні погляди в різні історичні періоди світового розвитку.

Дайте визначення поняття «титульна нація». Роль цього поняття в сучасний історичний період.

Задачі, завдання або кейси для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти

1. Визначте тенденції формування "етнополітичних процесів". Хто є прибічниками аналізу світової етнополітики?

2. Визначте поняття "етнос" у співвідношенні таких категорій, як народ, нація, громадянин.

Література до теми: 1, 3, 24, 27, 28, 30.

Тема 2. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СУЧАСНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ЕТНОПОЛІТОЛОГІЇ, ЯК НАУКИ ТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Охарактеризуйте основні причини повільного розвитку наукових досліджень етнополітичних процесів. Визначте, перешкоди щодо розвитку Етнополітології в Україні.

Як відбувається взаємодія між різними етносами в сучасній Україні?

Чи відрізняються підходи вітчизняних вчених до визначення змісту поняття «етнополітологія» від західної наукової традиції?

Назвіть основні концептуальні підходи до аналізу етнополітології.

Дайте визначення поняття «радянський народ». Чи має це відносини до сучасного розуміння «народу».

На Вашу думка «радянський народ» це історично сформоване поняття чи штучно створена термінологія?

Яка роль належить державам у світовій політиці з точки зору етнополітичних процесів?

Охарактеризуйте такі поняття як «національна більшість» та «національні меншини».

Назвіть фундаментальні принципи визначені міжнародним правом, які проголошують демократичні основи етнонаціональної політики.

Задачі, завдання або кейси для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти

1. У чому різниця між принципом рівноправності та принципом рівноправності етнонаціональних спільнот, які регламентовані міжнародним правом щодо етнонаціональної політики? Аргументуйте свою думку.

2. Здійсніть порівняльний аналіз догматичного і критичного етнополітичного мислення.

Література до теми: 2, 8, 11, 22, 27, 30.

Тема 3. АНАЛІЗ ЕТНОПОЛІТИЧНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА: СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ

Науковці, якої країни вперше почали досліджувати етногенез?

Назвіть та охарактеризуйте ознаки Євроцентризму.

Яка мета та завдання теорії дифузїонізму? Визначіть основні ідеї роботи Фрідріха Ратцеля «Народознавство».

Дайте визначення поняттю «етнічна спільність».

Назвіть основні характерні ознаки «етносу» та «нації».

Роль мови характеризується як етнічна ідентичність чи національна приналежність?

Які три етапи в розвитку етнічних характеристик виділяє Піаже?

Що таке маргінальна етнічна ідентичність?

Задачі, завдання або кейси для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти

1. Проаналізуйте з який груп та етнічних спілок складається суспільство США.

2. Проаналізуйте поняття «етноси» та «етногенез» визначте основні теорії та підходи до трактування.

Література до теми: 4, 19, 22, 26, 30.

Тема 4. ПРОЦЕСИ НАЦІОНАЛЬНОГО БУДІВНИЦТВА ТА ЕТНОПОЛІТИЧНОЇ РЕГІОНАЛІЗАЦІЇ

Охарактеризуйте різні тлумачення поняття «націоналізм».

Які основні ідеї книги «Націоналізм і соціальна комунікація» автором якої є К. Дойч? Чому Касьянов називає погляди К. Дойча інструментальними для характеристики націй?

Охарактеризуйте три групи держав, які запропонував П.Ван Ден Берг «нація-держава», «багатонаціональна держава», «багатоетнічна держава»?

Яка роль міжнародних спільнот при національному будівництві та його укріпленні?

Дайте визначення поняттю «етнополітична регіоналізація»

Охарактеризуйте етнічні регіони, які існують у сучасному світі.

Задачі, завдання або кейси для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти

1. Охарактеризуйте основні ідеї конструктивістського підходу до трактування поняття «нація».

2. Розкрийте основні ідеї книги Бенедикта Андерсона «Уявлені спільноти».

Література до теми: 2, 10, 13, 22, 30.

Тема 5. ПРОЦЕС ПОЛІТИЗАЦІЇ ЕТНІЧНОСТІ: СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Коли поняття «політизація етнічності» з'явилося у вітчизняній науці?

Чому на думку Дж.Ротшильда політизація етнічності може загальмувати або взагалі зупинити політичну інтеграцію держав?

Які ідеї переслідували Дж.Ротшильд, Г.Сетон-Уотсон, П.Брасс щодо процесу політичної етнічності?

Які тенденції етнонаціонального розвитку українського суспільства?

Поняття та сутність етнічних спільнот з невизначеним статусом.

Назвіть основні стратегічні цілі у діяльності української держави відносно етнічних спільнот.

Задачі, завдання або кейси для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти

1. Проаналізуйте висловлювання дослідника П. Брассе, який зазначає «політизація етнічності розпочинається тоді, коли найсильніша група використовує уряд і державу для панування над іншими.»

2. Вчені зазначають, що кримськотатарська спільнота складається переважно з репатріантів. Розтлумачте особливості кримськотатарської спільноти.

Література до теми: 2, 15, 22, 30.

Тема 6. ЕТНОПОЛІТИЧНА ІНТЕГРАЦІЯ ТА ДЕЗІНТЕГРАЦІЯ

Охарактеризуйте концепції етнополітичної інтеграції. Визначте особливості дезінтеграції

Розкрийте сутність принципу ізоморфізму.

Яким чином відбувається зміна процесів інтеграції та дезінтеграції між собою?

Яку роль відіграють етнічні антрепренери, політичні еліти підлеглих етнічних спільнот та політизовані етнічності у дезінтегруючи процесах?

Чи можливо уникнути дезінтеграції для закономірного етнополітичного розвитку людства?

Що засвідчує завершення інтеграційного процесу для міжнародної спільноти?

Який шлях становлення проходить українська держава в напрямку євроінтеграційного розвитку?

Визначте проблемні аспекти інтеграційних процесів в Україні.

Задачі, завдання або кейси для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти

1. Охарактеризуйте добровільно-примусову чи примусово-добровільну інтеграцію. Назвіть приклади історичних подій окремих країн з таким типом інтеграції.

2. Окресліть основні етапи етнополітичної інтеграції та дайте їх розгорнуту характеристику.

Література до теми: 2, 10, 13, 19, 22, 30.

Тема 7. СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ТА ЕТНОНАЦІОНАЛЬНІ ПРОЦЕСИ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

Перерахуйте основні завдання етнонаціональної політики притаманні для сучасної України.

Яких заходів потрібно вжити для покращення етнополітичних процесів в окремих регіонах?

Яка роль міжнародних урядових та неурядових організацій у вирішенні етнополітичних проблем сучасності?

Які заходи потрібно вживати для вирішення проблеми цивілізаційного розлучення пригноблених народів? Наскільки довготривалими вони мають бути?

Назвіть причини та умови ефективної діяльності принципу самовизначення нації?

Назвіть основні завдання та цілі етнополітичних процесів.

Від яких факторів та умов залежить ефективність міжнародної співпраці у вирішенні глобальних проблем ХХІ ст.?

Визначте поняття: національна свідомість та націоналізм.

Задачі, завдання або кейси для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти

1. Проаналізуйте одну з етнополітичних проблем сучасності на запропонуйте можливі варіанти вирішення.

2. Наведіть приклади неефективності прийнятих рішень Україною щодо вирішення проблем етносів. Запропонуйте власні шляхи вирішення проблеми такої неефективності.

Література до теми: 4, 22, 25, 30.

Тема 8. СУЧАСНІ ПРОЯВИ ЕТНОПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТІВ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

Охарактеризуйте зміст поняття категорії «етнополітичний конфлікт».

Назвіть основних суб'єктів етнополітичних конфліктів.

Які питання можуть відноситись до етнополітичного протистояння.

Назвіть приклади етнополітичних конфліктів.

Назвіть основні шляхи для врегулювання політичних конфліктів загалом та конкретно етнополітичних конфліктів.

Які типи етнополітичних рухів виділяє А. Гурріа .

Визначте та охарактеризуйте сучасні прояви етнополітичних протистоянь.

Охарактеризуйте міжнародний вплив на етнополітичні конфлікти.

Назвіть міжнародні та вітчизняні нормативно-правові акти, які створюють правовий механізм врегулювання етнополітичних конфліктів.

Задачі, завдання або кейси для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти

1. Оцініть ефективність існуючих механізмів для врегулювання етнополітичних конфліктів для майбутнього інформаційного світу.

2. Оберіть етнополітичний конфлікт визначте в ньому: суб'єкти, об'єкт, шлях вирішення.

Література до теми: 1, 3, 4, 6, 9, 18, 23, 27, 30.

Тема 9. ЕТНОНАЦІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Надайте визначення та характеристику національним меншинам України.

В чому проявляється специфіка етнонаціональної політики на пострадянському просторі?

Охарактеризуйте суб'єктів етнонаціональної політичної діяльності на вітчизняній арені.

Визначить найбільш важливі в сучасному глобалізованому світі етнополітичні питання.

Виокремте пріоритети етнонаціональної діяльності для вітчизняної політики.

Охарактеризуйте нові загострення етнічних питань, які можуть спонукати до конфліктної активності в Україні.

Назвіть основні чинники забезпечення етнонаціональної стабільності.

Визначте сучасних вітчизняних науковців, які займаються питаннями етнонаціональної політики їх генезою та перспективами подальшого розвитку.

Задачі, завдання або кейси для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти

1. Охарактеризуйте польську національну меншину на територіях сучасної України.

2. Визначте ключові напрямки діяльності української держави для подальшого розвитку етнонаціональної політики. Відповідь обґрунтуйте.

3. Оцініть сучасну діяльність органів управління щодо етнонаціональної політики.

Література до теми: 1, 4, 23, 24, 27, 28, 30.

Тема 10. ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ ЕТНОНАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Дайте визначення поняття права громадянина та права людини.

Перерахуйте основні ознаки та фактори сучасної етнонаціональної політики в Україні.

Визначте позитивні аспекти ефективної етнонаціональної політики держави.

Яка роль міжнародних організацій в забезпеченні міжнародної регіональної стабільності?

Яке значення має прийняття Концепції державної етнонаціональної політики?

Окресліть особливості Конституційних засад щодо етнонаціональної політики.

Чому питання мовного пріорітету спонукає до конфліктної активності протягом усіх років незалежності?

Які міжнародні нормативно правові акти ратифіковані Україною захищають права національних меншин?

Задачі, завдання або кейси для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти

1. Опишіть проблеми етнонаціональної політики в сучасному геополітичному просторі.

2. Охарактеризуйте концепт «національна свідомість» в контексті шляху взаємодії між органами влади та етнічними групами.

Література до теми: 2, 3, 10, 15, 19, 29,30.

VII. ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ

- 1) Стратегія етнонаціональної політики України.
- 2) Етноси України в умовах глобалізаційних викликів.
- 3) Роль етнополітичних процесів у вирішенні проблем безпеки в умовах глобалізації.
- 4) Міжнародний імідж України в контексті забезпечення захисту національних меншин.
- 5) Міжнародна взаємодія і регіональний політичний процес: проблеми формування нового політичного порядку.
- 6) Роль національних меншин у формуванні державної політики.
- 7) Нація та національна свідомість: тлумачення понять.
- 8) Сучасні особливості вирішення етнополітичних конфліктів.
- 9) Специфічні причини і умови політизації етнічності на теренах СРСР.
- 10) Розмежуйте поняття «народ» та «маса людей»: історичний аналіз.
- 11) Основні напрямками державної етнонаціональної політики України.
- 12) Специфічні причини і умови політизації етнічності на теренах СРСР.
- 13) Вплив інформатизації на об'єднання національних меншин.
- 14) Впливи глобалізації на етнополітичні процеси.
- 15) Особливості інтеграційних та дезінтеграційних процесів.
- 16) Етнополітичні тенденції розвитку українського суспільства.
- 17) Титульна нація: теоретико-концептуальна характеристика.
- 18) Компаративістський аналіз понять: «міжнародні конфлікти», «етнополітичні конфлікти», «конфлікти».
- 19) Перспективи розвитку етнополітики.
- 20) Приоритетні напрямки удосконалення системи захисту етнонаціональних меншин.
- 21) Роль міжнародних організацій у захисті етнічних меншин.
- 22) Стан та перспективи вдосконалення етнонаціональної політики.
- 23) Шляхи та сценарії удосконалення етнополітичних процесів.
- 24) Теоретична характеристики етноцентризму.
- 25) Первісні етнографічні описи: історія становлення.
- 26) Генезис формування українських етносів.
- 27) Потенційні загрози кримсько-татарським національним меншинам в Автономній Республіці Крим.
- 28) Концептуальні підходи у дослідженні нації.
- 29) Перспективи підвищення національної свідомості.
- 30) Стратегія етнонаціонального розвитку України.

VIII. ПИТАННЯ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ З КУРСУ

1. Проблеми співвідношення прав громадянина, нації та держави в сучасній Україні.
2. Перспективи співвідношення прав громадянина, нації та держави в сучасній Україні.
3. Політико-правове забезпечення національно-етнічного відродження України.
4. Законодавча база та система прав етнонаціональних груп в Україні.
5. Дослідження національних меншини України в етнокультурному вимірі.
6. Специфіка етнонаціональної політики на пострадянському просторі.
7. Пріоритети сучасної етнонаціональної політики України: суспільно-державне управління міжетнічними відносинами.
8. Загальна характеристика сучасного дослідження етнополітичної конфліктології.
9. Основні шляхи врегулювання етнополітичних конфліктів.
10. Міжетнічний конфлікт, як соціально-політичне явище.
11. Вітчизняні прояви етнополітичних конфліктів.
12. Етнополітичний конфлікт (гібридна війна на Сході України) як наслідок регіональної етнонаціональної політики.
13. Структура етнонаціональної політики.
14. Функції етнонаціональної політики.
15. Завдання етнонаціональної політики.
16. Етнополітичні процеси: суть і проблеми в сучасному світі.
17. Сучасні концепції етнополітичної інтеграції.
18. Сутність і характер етнополітичної дезінтеграції.
19. Типи, передумови етнополітичної інтеграції.
20. Методи етнополітичної інтеграції.
21. Виникнення суверенних держав після розпаду СРСР.
22. Входження України до Європейського співтовариства: проблеми і перспективи.
23. Інтеграційні процеси в країнах Центральної і Східної Європи.
24. Генеза та основні етапи процесу політизації етнічності.
25. Вплив держави і політичних еліт на політизацію етнічності.
26. Активізація процесу політизації етнічності в незалежній Україні.
27. Сучасні інтерпретації феномена націоналізму.

28. Класифікація держав у західній та вітчизняній етнополітичній науці.
29. Проблеми національно-державного будівництва в Україні.
30. Теорія етногенеза в сучасному суспільстві.
31. Дослідження етноса і нації в соціологічній інтерпретації та етнополітології : порівняльний аналіз.
32. Проблеми етнічної ідентифікації в сучасному суспільстві.
33. Напрямки етнополітології та соціології у вирішенні етносоціальних проблем.
34. Етнічна ідентичність як основа етнополітики.
35. Фактори актуальності розвитку етнополітології у розвинутих країнах світу.
36. Особливості етнонаціональних відносин в сучасній Україні.
37. Характеристика основних функцій і принципів етнополітичних досліджень (загальні та спеціальні методи дослідження).
38. Порівняльний аналіз догматичного і критичного етнополітичного мислення.
39. Головні парадигми існування людських спільнот: сучасний акцент.
40. Погляди В.Вернадського щодо людства, як живої речовини.
41. Утворення держав за етнічним принципом в стародавньому світі.
42. Формування етнополітичних концепцій і трансформація етнополітичних ідей в епоху Відродження: сучасне трактування
43. Вплив ідей Просвітництва на формування етнополітичної свідомості у сучасних національних державах
44. Генеза національної ідеї та концепції національної держави у XVIII столітті: міжнародна цінність.
45. Розвиток етнополітичних концепцій і теорій у Німеччині XVIII – початку XIX століття (І. Кант, Й.-Г.Гердер, Й.-Г.Фіхте, Г.-В.-Ф.Гегель).
46. Дослідницькі погляди щодо зародження “етнонаціополітики” як науки в Україні.
47. Суперечливість етнонаціональної політики в УРСР.
48. Стратегія етнонаціонального розвитку незалежної України.

49. Визначте поняття «права громадянина» та «права людини».
50. Перерахуйте основні ознаки сучасної етнонаціональної політики в Україні.
51. Аспекти ефективної етнонаціональної політики держави.
52. Роль міжнародних організацій в забезпеченні міжнародної регіональної стабільності.
53. Значимість прийняття Концепції державної етнонаціональної політики.
54. Особливості Конституційних засад щодо етнонаціональної політики.
55. Чому питання мовного пріоритету спонукає до конфліктної активності протягом усіх років незалежності?
56. Міжнародні нормативно правові акти ратифіковані Україною захищають права національних меншин.
57. Охарактеризуйте національні меншини України.
58. Специфіка етнонаціональної політики на пострадянському просторі.
59. Суб'єкти етнонаціональної політичної діяльності на вітчизняній арені.
60. Найбільш важливі в сучасному глобалізованому світі етнополітичні питання.
61. Пріоритети етнонаціональної діяльності для вітчизняної політики.
62. Загострення етнічних питань, які можуть спонукати до конфліктної активності в Україні.
63. Чинники забезпечення етнонаціональної стабільності.
64. Сучасні вітчизняні науковці, які займаються питаннями етнонаціональної політики їх генезою та перспективами подальшого розвитку.
65. Зміст поняття категорії «етнополітичний конфлікт».
66. Основні суб'єкти етнополітичних конфліктів.
67. Які питання можуть відноситись до етнополітичного протистояння.
68. Розкрийте приклади етнополітичних конфліктів.
69. Основні шляхи для врегування етнополітичних конфліктів.
70. Типи етнополітичних рухів, які виділяє А. Гурріа.
71. Охарактеризуйте сучасні прояви етнополітичних протистоянь.
72. Охарактеризуйте міжнародний вплив на етнополітичні конфлікти.

73. Нормативно-правові акти, які створюють правовий механізм врегулювання етнополітичних конфліктів.

74. Завдання етнонаціональної політики притаманні для сучасної України.

75. Заходи для покращення етнополітичних процесів в окремих регіонах.

76. Міжнародні урядові та неурядові організації у вирішенні етнополітичних проблем сучасності.

77. Заходи для вирішення проблеми цивілізаційного розлучення пригноблених народів.

78. Причини та умови ефективної діяльності принципу самовизначення нації.

79. Назвіть основні завдання та цілі етнополітичних процесів.

80. Від яких факторів та умов залежить ефективність міжнародної співпраці у вирішенні глобальних проблем ХХІ ст.?

81. Визначте поняття: національна свідомість та націоналізм.

82. Концепції етнополітичної інтеграції. Визначте особливості дезінтеграції

83. Розкрийте сутність принципу ізоморфізму.

84. Яким чином відбувається зміна процесів інтергації та дезінтеграції між собою?

85. Яку роль відіграють етнічні антрепренери, політичні еліти підлеглих етнічних спільнот та політизовані етнічності у дезінтегруючих процесах?

86. Шляхи уникнення дезінтеграції для закономірного етнополітичного розвитку людства.

87. Завершення інтеграційного процесу для міжнародної спільноти.

88. Шлях становлення української держави в напрямку євроінтеграційного розвитку.

89. Проблемні аспекти інтеграційних процесів в Україні.

90. Коли поняття «політизація етнічності» з'явилося у вітчизняній науці?

91. Чому на думку Дж.Ротшильда політизація етнічності може загальмувати або взагалі зупинити політичну інтеграцію держав?

92. Ідеї Дж.Ротшильда, Г.Сетон-Уотсона, П.Брасса щодо процесу політичної етнічності.

93. Тенденції етнонаціонального розвитку українського суспільства.

94. Поняття та сутність етнічних спільнот з невизначеним статусом.

95. Основні стратегічні цілі у діяльності української держави відносно етнічних спільнот.

96. Охарактеризуйте різні тлумачення поняття «націоналізм».

97. Охарактеризуйте три групи держав, які запропонував П.Ван Ден Берг «нація-держав», «багатонаціональна держава», «багатоетнічна держава»?

98. Роль міжнародних спільнот при національному будівництві та його укріпленні.

99. Дайте визначення поняттю «етнополітична регіоналізація»

100. Охарактеризуйте етнічні регіони, які існують у сучасному світі.

ІХ. ЗРАЗКИ ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ

1. Можливості втілення в життя ідей самостійного етно-політичного розвитку України з'явилася лише в:

- а) 1915 р.;
- б) 1917 р.;
- в) 1914 р.;
- г) 1916 р.

2. Яку роль в унітарній (на практиці) радянській федерації відводилася українцям, які жили під патронажем союзного центру:

- а) звичайної етнічної групи;
- б) політичної еліти;
- в) регіональної еліти;
- г) усі відповіді правильні.

3. Процес зародження та розвитку знань про життя і діяльність етнічних спільнот та їх взаємодію з державою являє собою арену постійної взаємодії етнополітичних ідей, які відображають:

- а) боротьбу різних суспільних сил;
- б) зіткнення різноманітних етнокультур;
- в) зіткнення політичних впливів;
- г) взаємодію окремих груп суспільства.

4. Розходження в рівнях економічного розвитку країн ЄС і в ступені їхнього бажання брати участь в інтегрованих областях привели ще в 80-і роки до появи ідеї Європи:

- а) "концентричних кіл";
- б) змішаної гегемонії;
- в) елітарної протидії;
- г) усі відповіді правильні.

5. У яких правових актах віднайшла відображення стратегія етнонаціонального розвитку?

- а) Декларації про державний суверенітет;
- б) Акті проголошення незалежності;
- в) Декларації прав національностей;
- г) всі відповіді правильні.

6. Процес зародження та розвитку знань про життя і діяльність етнічних спільнот та їх взаємодію з державою являє собою арену

постійної взаємодії етнополітичних ідей, які відображають:

- а) боротьбу різних суспільних сил;
- б) зіткнення різноманітних етнокультур;
- в) зіткнення політичних впливів;
- г) взаємодію окремих груп суспільства.

7. Етнонаціональна політика — це:

- а) різновид політики в багатонаціональній (поліетнічній) державі, до якої належать взаємовідносини державної нації (нації-держави) з етнічними групами на її території;
- б) здатність до економічного самозабезпечення та відсутність територіальних та інших претензій до сусідніх народів;
- в) процес політичної, юридичної, економічної (а в деяких випадках — соціальної та культурної) інтеграції європейських держав, у тому числі й частково розташованих в Європі. На даний момент європейська інтеграція досягається в основному за рахунок розширення Європейського Союзу та Ради Європи;
- г) відродження етнічної самобутності інших компонентів етнонаціональної структури супроводжується зростанням етнічної солідарності, внутрішньої групової згуртованості і активізацією етнічних рухів за реалізацію прав меншин.

8. Основним завданням громадян України всіх національностей, спільно з титульним етносом, є:

- а) об'єднання етнічних спільнот;
- б) творення і зміцнення єдиної, суверенної української держави;
- в) європейська інтеграція;
- г) відродження етнічної самобутності.

9. У яких документах Центральна Рада наголошувала лише на автономних правах українського народу?

- а) I Універсал;
- б) II Універсал;
- в) III Універсал;
- г) IV Універсал.

10. У яких правових актах віднайшла відображення стратегія етнонаціонального розвитку?

- а) Декларації про державний суверенітет;
- б) Акті проголошення незалежності;
- в) Декларації прав національностей;

г) всі відповіді правильні.

11. Відносини між етнічними і національними спільнотами, які живуть у різних державах, будуються на принципі:

- а) поділу народів;
- б) взаємної довіри;
- в) взаємної підтримки;
- г) об'єднання етнічних спільнот.

12. Головними завданнями етнонаціональної політики є:

- а) пошук шляхів гармонізації міжетнонаціональних відносин;
- б) культурна інтеграція, тобто акультурація або повна асиміляція;
- в) політична інтеграція;
- г) налагодження і поглиблення всебічних зв'язків.

13. На думку західних етнополітологів, соціальним детонатором, тобто ініціатором дезінтеграційних процесів, як правило, виступає:

- а) еліта підлеглої етнонаціональної спільноти;
- б) еліта правлячої етнонаціональної спільноти.;
- в) еліта;
- г) представники опозиції.

14. Який орган був створений у травні 1921 р. рішенням Президії ВУЦВК при Наркоматі внутрішніх справ?

- а) відділ національних меншостей;
- б) відділ політичних меншостей;
- в) відділ соціальних меншостей;
- г) відділ групових меншостей.

15. Якою політикою розпочався радянський період в історії України у 20-х рр.:

- а) політикою духовного відродження української нації;
- б) політикою духовного відродження національних меншин;
- в) політикою духовного занепаду української нації;
- г) політикою духовного занепаду національних меншин.

16. З приходом до влади Директорії чинність закону про національно-персональну автономію була:

- а) підтверджена;

- б) не підтверджена;
- в) зруйнована;
- г) не обґрунтована.

17. Вирішальний вплив на процес політизації етнічності справляє:

- а) політичні партії;
- б) Інститут президента;
- в) держава;
- г) об'єднання громадян.

18. Сам процес політизації етнічності умовно можна поділити на три основних етапи, а саме:

- а) набуття політичної свідомості;;
- б) політична мобілізація;
- в) політична адаптація;
- г) вихід на політичну арену.

19. Дж. Ротшильд у поліетнічній державі, стверджує що термін «Інтеграція» може стосуватись "трьох різних феноменів" таких, як:

- а) інтеграція "життєвих шансів";
- б) культурна інтеграція, тобто акультурація або повна асиміляція;
- в) політична інтеграція, яка відбувається тоді, коли кілька етнічних груп суспільства визнають і підтверджують легітимність системи;
- г) культурна дезінтеграція.

20. Рушійною силою дезінтеграційних процесів виступають переважно:

- а) етнічні антрепренери;
- б) політичні еліти підлеглих етнічних спільнот;
- в) політизовані об'єднання;
- г) політизовані етнічності.

Х. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

ОСНОВНА:

1. Етнонаціональна політика постсоветських стран: общее и специфическое. Актуальні проблеми політики. Збірник Південноукраїнський центр гендерних проблем. 2014. Вип. 51. – С. 33-43.
2. Вітман, К.М. Моделі етнонаціональної політики постсоціалістичних країн 2008. - 392 с. ISBN 978-966-171-084-8.
3. Головаха Е. И. Трансформирующееся общество : опыт социологического мониторинга в Украине *Ин-тсоциологии НАН Украины*, 1996. 142 с.
4. Правові засади державної етнонаціональної політики в Україні. Монографія. 2011. 400с.
5. Коршук, Р.М. Етнополітологія Алерта, 2011. - 200 с.
6. Етнонаціональна політика постсоветських стран: общее и специфическое. *Актуальні проблеми політики*. 2014. Вип. 51. С. 33-43.
7. Вітман, К.М. Моделі етнонаціональної політики постсоціалістичних країн . *Логос*, 2008. - 392 с. ISBN 978-966-171-084-8.
8. Головаха Е. И. Трансформирующееся общество : опит социологического мониторинга в Украине. *Ин-тсоциологии НАН Украины*, 1996. 142 с.
9. Коршук, Р.М. Етнополітологія. Алерта, 2011. - 200 с.

ДОПОМІЖНА:

10. Вітман, К. Етнонаціональна політика на пострадянському просторі: спільне і специфічне. *Людина і закон: публічно-правовий вимір*. 2011 . С. 15-17.
11. Вітман, К. Зміна статусу Автономної Республіки Крим як спосіб вирішення етнополітичних суперечностей *Актуальні проблеми європейської інтеграції*. 2011. Вип. 7 . С. 16-22.
12. Вітман, К. Законодавство про національні меншини як складова етнонаціональної політики України. *Духовні засади сучасного пра-вогенезису*. 2013 . С. 13-18.
13. Вітман, К. М. Етнополітичні конфлікти пострадянського простору: сучасний етап розв'язання Актуальні проблеми політики. 2012. Вип. 44 . С. 201-210.
14. Вітман, К. М. Деконсолідація поліетнічного суспільства як виклик етнополітичній безпеці Україні. *Правове життя сучасної України*. 2014. Т. 2 . С. 155-157.
15. Вітман, К. М. Модернізація законодавства про національні

меншини в Україні. *Наукові праці Національного університету "Одеська юридична академія"*. 2013 . С. 166-174.

16. Вітман, К. М. Політико-правові виклики міжетнічній толерантності в Україні. *Держава і право*. 2013. - Вип. 59 . С. 462-468.

17. Вітман, К. М. Тенденції етнополітичної дезінтеграції в європейському просторі. *Актуальні проблеми політики*. 2015. Вип. 54 . С. 20-29.

18. Вітман, К.М. Мовна політика Молдови - заручник геополітики. *Трибуна : Всеукраїнський громадсько-політичний і теоретичний журнал т-ва "Знання" України і Спілки журналістів України*. 2009. № 3-4. - С. 37-39.

19. Вітман, К.М. Проблеми об'єднання Румунії та Молдови на основі одного етносу. *Держава і право*. 2008. - Вип. 41 . С. 636-641.

20. Вітман, К.М. Сучасні наукові підходи до вдосконалення державної етнологічної політики Російської Федерації. *Актуальні проблеми політики*. 2010. Вип. 40 . С. 10-15.

21. Вітман, Н. В. Особливості процесу сепаратизації в Україні. *Актуальні проблеми політики*. 2014. Вип. 53 . С. 19-28.

22. Кесян, Г. Этносоциальные группы и их роль в этнополитических конфликтах. *Вестник Московского университета*. 2009. № 3. С. 74-83.

23. Ласария, А. О. Особенности этнополитических конфликтов на постсоветском пространстве. *Международные отношения*. 2015. №1. С. 75-77.

24. Миронов, А. Специфика структурных компонентов и типов этнополитической идентичности в подростковом и юношеском возрасте. Соціальна психологія. *Український науковий журнал*. - 2012. - № 1/2. - С. 222-232.

25. Младенович, М. Урегулирование этнополитических конфликтов. *Международная жизнь*. 2012. № 5. С. 117-132.

26. Младенович, М. Урегулирование этнополитических конфликтов. *Международная жизнь*. 2012. № 5. С. 117-132.

27. Овчинников, А. Национализм - кто прав и что делать? *Власть*. 2011. № 7. С. 22-27.

28. Савинов, Л.В. Коррупция как ментальность нации и этноса. Государственная власть и местное самоуправление. 2011. № 3. С. 37-39.

29. Сафонов, А. Л. Нация и этнос в едином мире. *Век глобализации*. 2013. № 2. С. 155-166.

30. Янжинов, С.А. Основные концептуальные методологические подходы к исследованию феноменов "нация" и "этничность". *Философия*

права. 2009. № 4. С. 84-87.

31. Конопельський, В.Я. Концепція нації у вітчизняній етнополітології. *Держава і право*. 2001. Вип.10. С.477-487.

ЕЛЕКТРОННІ ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ:

<http://www.president.gov.ua> – Офіційне представництво Президента України.

<http://www.rada.gov.ua/> – Офіційний портал Верховної Ради України.

<http://www.kmu.gov.ua/> – Офіційний портал органів виконавчої влади України.

<http://www.mfa.gov.ua/> – Офіційний сайт Міністерства закордонних справ України.

<http://ukraine-eu.mfa.gov.ua/> – «Україна-Європейський Союз» – офіційний сайт представництва України при Європейському Союзі.

<http://www.coe.int/uk/web/kyiv> – Сайт Офісу Ради Європи в Києві.

<http://www.niss.gov.ua/> – Національний інститут стратегічних досліджень.

ЗМІСТ:

I. Вступ	3
II. Загальні методичні рекомендації щодо вивчення курсу	5
III. Тематичний план навчальної дисципліни	9
IV. Програма навчального курсу	11
V. Плани практичних занять	34
VI. Завдання для самостійної роботи	40
VII. Тематика рефератів	47
VIII. Питання для перевірки знань з курсу	48
IX. Зразки тестових завдань	53
X. Список рекомендованої літератури	57

Навчальне видання

Вітман Константин Миколайович

Завгородня Юлія Володимирівна

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЕТНОПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ

Навчально-методичний посібник

Підписано до друку 18.01.2021

Формат 60X84/16

Ум. — друк, арк.. 2,0

Зам. № 1512-21

Наклад 50 примірників

Видано і віддруковано в ПП «Фенікс»

м. Одеса 65009, вул. Зоопаркова, 25

e-mail: maritimebooks@yandex.ru

[www: law-books.od.ua](http://www.law-books.od.ua)